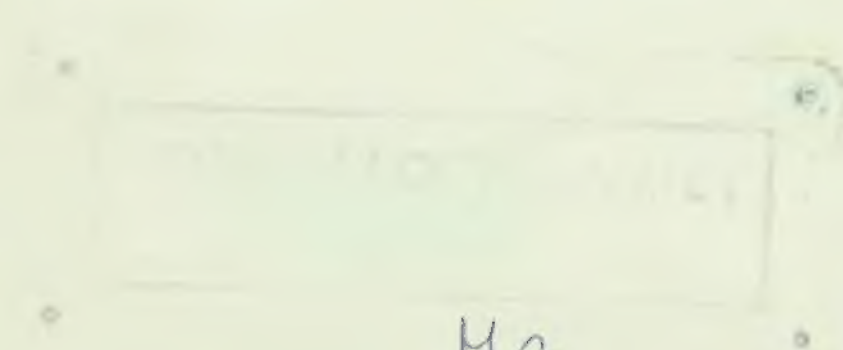

H2

43

klädnad, motsäger icke här föreslagna tydning. Ja, det här förut omtalade franska och engelska, sannolikt sedan en forn hednatid nedärfda smöjningsättet genom en dolmen medför enligt folkligt tänkesätt, åtminstone i dess ursprungligare form, äfven det ett den sjukes besök hos de döda, och vi hålla för troligt, att i älsta tider meningen varit denna med all »smöjning genom jord». Af här ofvan behandlade öfvertroiska bruk visar denna sistnämnda art — särskildt i dess form af grafsmöjning, — alla kännetecken på att vara den älsta och ursprungligaste af de många ända till oigenkänlighet gränsande former, som den urgamla ceremoni vi här kallat smöjning under tidernas lopp iklädt sig — vare sig detta skett genom glömska af den inmeliggande betydelsen eller genom en allt mer invecklad sinnebildande omgestaltning.

EDVARD HAMMARSTEDT.

Mc

Sammanfattning

5.

Etnografiska studier

från

Öfverkaliks¹ socken i Norrbottens län.²

Några anteckningar från den nordligaste svenskbygden.

Ur Nordiska museets arkiv.

Inom det egentliga skogslandet samt omkring nedre loppet af Kaliks älf med biflödena Ängesån och Skröfälfven ligger Öfverkaliks socken, belägen mellan Korpilompolo, Yli-Tornio, Hietaniemi, Nederkaliks, Råne och Gellivare socknar eller mellan 66 och 67

¹ Beträffande ordets stafning må här anmärkas, att den tidigt nog bebyggda kust-orten, Nederkaliks, tagit namn efter älfven, som på lapska heter Kalasidnu (Kalesatnu), på finska Kaalasjoki, och rinner ur Kalasjoure (I) eller Kaalasjärvi (f.). Stammen är lapskans *kale* och finskans *kaalu*, betydande vada, öfvervada. Genom missuppfattning af i detta språkliga hänseende okunniga svenska resande blef emellertid ortens namn från Kalas eller något dylikt latiniseradt (!) till Calix — bagare, blomkalk. Detta nya namn ansågs förmodligen stämma väl öfverens med den kring älfven belägna odlade traktens bördighet och i floristiskt afseende intressanta förhållanden. Sockenvapnet är ännu en kalk. Calix har numera rätt länge skrivits såsom Kalix, af somliga Kaliks för att härigenom erinra om namnets härledning från finska och lapska målen, hvilka sakna bokstafven x.

² Strödda drag ur andra synpunkter rörande denna socken har fört. förut offentliggjort i *Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift* 1891, h. 2, samt i tidningen *Malmberget* 1891, den 23 febr.

graders nordlig bredd. I språkligt hänseende är socknen den nordligaste, inom hvilken svenska allmänt talas. Befolkningen har nämligen härstädes lyckligt bestått i kampen såsom utpost för svenskt tungomål och svensk kultur samt med framgång afvärt det från norr och öster påträngande finska elementet, som städse visat synnerligen stark lifs- och utbredningsförmåga.

Socknens folkmängd utgör omkring 4,800 personer (4,821 den 31 dec. 1890), hvilka, som sagdt, i allmänhet tala svenska, någon gång svenska och finska samtidigt (omkring Jokk m. fl.) och sällan endast finska (i hemmanen Haapavaara, Dirivaara och Elmajärvi på gränsen mot Korpilompolo). För jämförelses skull vilja vi här påpeka, hurusom Öfverkaliks har ungefär samma areal som hela Bleking, d. v. s. omkring 29 kv. nymil, men att invånarantalet i Öfverkaliks är endast 4,800 mot 143,000 i Bleking, hvilket sålunda är 30 gånger tätare befolkadt. Att emellertid finnar fordomtima bebott hela sockenområdet framgår bland annat af de särskilda nybyggesnamnen, hvilka mycket ofta ändas på ett från det finska *järvi*, träsksjö, afkortadt *järv*, försvenskadt *järf*. Såsom exempel härpå kunna anföras några från svenska gränstrakterna: Talljärv, Karkjärv, Kålfjärv (provincialism för Kålfjärv), Tansjärv och dylika.

Inom Nederkaliks socken förekomma likaledes dylika namnslut, och finska talas nu där blott på gränsen mot Ala-Tornio och Karl-Gustafs socknar, medan detta språk fordom hade större utbredning i socknen. Finnar bodde nämligen då ända ned mot Töre — byn Kosjärv röjer så till exempel sin tydliga släktskap med Kunsijärvi. I Råne talas endast svenska. Flere bygdenamn äro därstädes, mot Gellivaregränsen, af lapskt ursprung, t. ex. Njallats. Många orter i Öfverkaliks hafva dess utom dubbla benämningar: svenskarne nytja ett namn, finnarne ett annat. Så t. ex. Aspberg eller Haapavaara, Holmfors eller Saarikoski samt ibland, såsom ett slags medelväg, Sarkosk.

Den inom socknen förekommande svenskan är för söder ifrån kommande personer, här uppe »sörlänningar» kallade, helt och hållet obegriplig, åtminstone när det äkta landsmålet talas. Det finnes emellertid äfven en »kyrki- eller herresvenska», som är lättare att komma

under fund med, samt hvilken de yngre och medelålders bland allmogen nu i allmänhet kunna. De äldre kunna dock endast den gamla bygdedialekten, öfverkaliksmålet, hvilket är uppfyllt af tve-ljud, vokalförändringar och en mängd egendomliga ordbildningar. F. Widmark har öfver denna munart offentliggjort en akademisk afhandling¹, till hvilken af själfva språklagarna intresserade hänvisas.

Befolkningen i Öfverkaliks lifnär sig genom boskapsskötsel, åkerbruk och skogshandtering, timmerkörslor, flottning och tjärbränning, hvarjämte de vid älfvar och större träsk bosatta idka ett lönande fiske. Äfven jakt och fogelfänge böra nämnas sasom ingalunda oviktiga förvärfsskällor, hvarförutom sköjden torde ihäggkommas sasom varande allmän och högt uppdrifven. Inom socknen hållas omkring 2,500 tamrenar, hvilka under vintern användas vid färder mellan skogsbyarna och därjämte till allahanda körslor, det må gälla hö, ved eller timmer. Vården af dessa renar är under sommaren uppdragen åt skogslappar, s. k. skötarelappar, hvilka få uppehålla sig på kronans marker. Hästen är naturligtvis eljest det egentliga dragdjuret (fordom användes oxar och tjurar), om än renarna äro af öfvervägande antal.

Folkupplysningen är god, hvadan ungdomen allmänt kan skrifva och läsa. Härutinnan står socknen ej obetydligt öfver de angränsande finnsocknarna. Man hör ej heller i Öfverkaliks talas om några öfveråriga konfirmander, då man däremot i finnmarken träffar 25—30 års karlar, som ej gått till nattvarden. Lästadianismen, denna högnordiska bekännelseform, hvilken uträttat så mycket godt, men numera urartat, lyckas årligen utbreda sig allt mer inom socknen och räknar därstädes flere af folket uppburna predikanter, t. ex. landthandlanden A. Hedlund i Bränna kyrkoby, Anders Andersson i Haapavaara m. fl. Hvad gamle Johan Raattamaa är för lästadianerne (hiiluhuliterne) i nordligaste landet, det är också A. Hedlund för Öfverkaliks socken. Bland öfrige kämpar för denna sekt, hvilken genom lättheten att på grund af bikt inför en meningsfrände

¹ F. WIDMARK: *Bidrag till kända om Västernorrlands landskapsmål*. Stockholm 1863. S. 8.

erhålla syndaförlåtelse för hvilka som helst brott ej kan sägas vara ett medel till att höja moralen i öfre Norrbotten, som är skärligen slapp trots befolkningens myckna tungsinta religiositet, må här nämnas Erik Samuel Vettasjärvi, Erkki Antti från Juhonpieti, Isak Poromaa i Junussuvanto, Brännmark i Lappträsk, Aug. Hedman i Granån, andra att förtiga.

Karlarna äro i allmänhet synnerligen resliga, kraftfullt bygda och hårdiga, men komma dock långt efter finnarne både i förmågan att umbära och att taga sig fram under vidriga omständigheter. Under oår t. ex. låta kaliksboarne ej sig nöja med så litet, som man gör i finnbygden, där man den ena dagen belåtet ater sig mätt och den andra dagen tåligt svälter. Liksom finnarne äro de till sin natur lata och loja, avoga mot hvarje rubbning i nedärfda eller invanda förhållanden samt af ett tungt och sorgbundet lynne. Den långa mörka vintern med relativ översamhet har nog en dryg andpart härutinnan, men obestriddligt torde också vara, att den ödsliga naturen och ödemarkens tryckande ensamhet tagit sig uttryck i folkkyntet. Öfverkaliksbon är emellertid ej på långt när så trög som hans granne och frände i Nederkaliks, af hvilken han vid alla tillfällen gör narr. Detta går likväl nederkaliksbon ej till sinnes, ty han tycker sig i alla hänseenden stå vida öfver sin vedersakare.

Männen bruka korta jackor, hafva långt tvärklippt hår, men sällan något skägg. Under sommaren nytjas ej denna jacka ute på fält, i skog och på älf, ty då bärgar man sig godt i endast den röda eller gröna ylletröjan — det är blott vid regnigt eller kulet väder, som man griper till ett öfverplagg. På färdvägen vintertiden begagnas långa pälsar med färskinsfoder och bräm af hundskinn; nybyggare och inhysingar i skogarna mot finngränsen bruka emellertid lapsk vinterdräkt af renskinn. Fotbeklädnaden utgöres af upp till knäna räckande och därstädes ombundna pjäxstöfflar, hvilka stoppas med hö. Kvinnodräkten i närvarande tid företer intet af egentligt intresse. Fordom nytjades till denna, särskildt till kjolar, mycket s. k. *kamlocktyg*, och för omkring 150 år sedan, si den gamla goda tidens, utgick årslönen till en piga med 10 plåtar och en kamlockklädning. Efter allt att döma har den ut-

döda folkdräkten i Öfverkaliks rätt mycket närmat sig den i Nederkaliks, hvilken bortlades på 1830- eller 1840-talet. Ursprungligen var den för karlarne: blå kortjacka med silfverknappar, knäbyxor, silkesstrumpor och skor med silfverspännen i helgdagsstass — sålunda ganska lifligt erinrande om bruket på andra norrländska orter. På hufvudet bars både i helg och söcken en s. k. potastickad (krok-bunden) toppmössa eller hätta, röd med invirkade figurer af svart garn och försedd med en tofs. Denna dräkt efterträddes af följande: *hillerskinsmössa* (om vintern) med raka, höga brätten och låg sammetskulle samt *kaskett* (om sommaren), grön eller svart, vadderad och med håret på skinnet kvarsittande, lång *kapprock* med flere rikt utsydda kragar, *gördel* kring lifvet, långbyxor med pjäxstöffar, kringlindade nedom knäet med band i häfdvunna mönster, samt potastickade vantar.¹ Den samtida kvinnodräkten var, förutom den korta koftan med dess knapprydda, stundom tvätungade skört, utmärkt genom föga annat än hufvudbonaderna, som voro: i hvardagslag *örmössor* (i hvilka kvinnorna, enligt en gammal allmogesmans meddelande, liknade själar, som sticka upp hufvudet ur vattnet), hvilka efter att hafva förlorat form prässades på en särskild stock, klumpigt tillyxad af björk eller furu och formad såsom hufvudet; vid högtider eller kyrkgång åter de s. k. *bindmössorna* med *stycke*, spetsar, och granna breda brokadband, baktill fästa å mössan som *fösar*, rosetter. Bindmössorna, som både i Sverige och Finland haft mycket stor utbredning, voro antingen *sorgmössor* (svarta eller mörkblå) eller vanliga *helgdagsmössor* (öfverdragna med ljus, vackert broderadt siden). Också stycket var olika vid sorgetillfällen och krusades med mycken omsorg. Dessa bindmössor användes på småbarn vid dopet, af konfirmationsflickorna samt af alla

¹ Hillerskinsmössan, ett dyrbart plagg, torde jämte kasketten och kapprocken hafva varit i bruk blott på 1830- och 1840-talen. Också i finska Österbotten brukades angelär samtidigt dessa draktdelar: den höga egendomliga hillerskinsmössan och den bredkragade kapprocken. Gördeln väfdes liksom skobanden med tillhjälp af i Kaliks s. k. *trissor*. Dylika användes också i Finland, där de kallades *bandväfsträder* eller på finska *ryölaudat*. Örmössorna äro i Finland kända blott från Lappfjärd. (Se för öfrigt THEODOR SCHVINDT: *Katalog öfver finska studentafdelningarnas etnografiska samlingar* H. 2. Helsingfors 1885. S. 1, 61 och 69 m. f. samt h. 3, Helsingfors 1889, s. 5, där väfnaden med trissor beskrifves.)

fullvuxna. Om vintern brukade kvinnorna stora *rykmössor* eller *väderhufvor* af siden och tjockt vadderade. Bindmössorna tåktes från hjässan och bakåt genom den hos handelsmannen köpta s. k. *halkan* eller silkesduken, som sedan blifvit ett slags uniformplagg för lastadiankvinnorna, hvilka likväl hafva den svart och af ylle, aldrig silke. — Både i Öfver- och Nederkaliks hafva kvinnorna såsom vinterkappa användt ett med gråverk eller annat tarfligare skinn fodradt ytterplagg med vid krage. Öfvertyget på kappan var stundom af blomligt siden.

Den burgne öfverkaliksbonden har hemmanet väl bebyggt. Vanligen finnas tvänne gårdsbyggnader, af hvilka den ena bebos om vintern, den andra på sommaren. Dess utom finnas ladugård och stall, foderlada och redskapshus, en eller två stolpbodars, vedlider, hemlighus och badstuga eller ria. Ute på lindor, starrmyrar, gräsrika bäck- och älfstränder samt slätterängar i skogen har man för öfrigt flere hölador, hvarifrån vid första vinterföre fodret köres hem till gården. Ofta, särskildt på utslättrar, förvarar man likväl höet endast i hässjor, synnerligast om man har knapp tillgång på pengar och arbetskrafter. Omkring 6 höskrindor beräknas utgöra ett *kofoder*.

Stolpbodarna äro på hörnstolpar med tvärljalkar eller på stenrör uppförda små timmerstugor, hvilka hafva dels ett nedre förvaringsrum, där mjöl, spanmål, salt fisk (surfisk) och andra lifsförnödenheter undansattas, dels ett öfre, ett loft, dit en stocktrappa leder, och där man upphänger fiskedon, torrfisk samt skogsfogel på senhösten. Under stolpboden, som också kallas *håbbre* eller *håbbar*, brukar man skjuta in åkerbruksredskap, långslädar och körstöttingar.

Badstugan torde ej tarvva närmare beskrifning, enär den är af samma typ, som den i Finland allmänt förefintliga, d. v. s. utgör ett lågt pörte med rösgn, som uppeldas och genom att öfversköljas med vatten aflämnar varmluftsångor, i hvilka de på lafvar uppkrupna människorna kunna löga sig, samtidigt med att de piska sig med i vatten doppadt björklöf.¹ Dessa badstugor anlitas på de

¹ Se G. RETNUS: *Finland i Nordiska museet*. Stockholm 1881. S. 78 o. f.

orter, där de förekomma, flitigt både under vinter och sommar af de äldre; ungdomen badar sommartiden i älven eller i något träsk, på vintern i badstun. Längre upp i finnbygden är badstugan, *sauna*, ännu allmännare än i Öfverkaliks; ungdomarna, likaväl som de äldre, toras emellertid där ej alls bada i öppet vatten, hvilket nämligen anses ohälsosamt. I afsides från de stora stråkvägarna liggande skogsbyar vandra ännu på lördagsaftnarna män och kvinnor gemensamt ut till badstugan, kläda af sig utanför ingången (på sommaren) eller först där inne (under vintern) samt skölja så bort veckans smuts i den sannerligen ofta brännheta varmluften. Sedan hvar och en blifvit ren, tager han reda på sitt klädbylte och går i oskuldens dräkt öfver gården in i dagligrummet, där kroppen torkas, och den instundande veckans rena linneplagg påtagas. Innan dess bruka emellertid karlarne från någon väggspik nedtaga en därstädes upphängd utfäld rakknif eller också en hvasslipad slidknif, med hvilken skägget omsorgsfullt bortskrapas framför någon spegelbit. Sedan tändes en pipa (kvinnorna röka här ej så ofta som i finnbygden), kitteln lyftes upp på spiselmurens rörliga järnarm, framför brasan språkar man en stund, kläder under tiden makligt på sig och är därpå färdig att äta filmjolk, litet fisk, smör och bröd till kvällsvard samt att gå till hvila i sängskåpen. Så går det, som sagdt, till i skogsbyarna. I Öfverkaliks socken har jag särskildt i Haapavaara själf på detta sätt badat med bybor af båda könen. För mera civiliserade ögon ter det sig nog litet egendomligt att se alla dessa mer eller mindre behagfulla gestalter en solljus sommarkväll eller en norrskensafteon på vintern, ofta i 30 till 40 köldgrader, komma blottade och nakna från badstugan. Som ersättning för den felande duschen äro somliga då nog käcka att rulla sig i snödrifvorna. Dessa otvungna »familjebad» förekomma likväl ej alls där, hvarest ett flertal ohöfviska resande haft tillfälle att färdas och »öppnat ögonen» på folket, så att man märkt, att man »varit naken». Längst torde de komma att bibehålla sig i finnbygdernas skogsmarker. Själfva badandet i *sauna* skall väl emellertid ej på länge blifva urmodigt eller »opassande» — det bläfve sannerligen ett alt för stort offer åt en »förfinad smak», ty dessa lördags-

bad bidraga i väsentlig mån till att göra befolkningen frisk och hardig.

Boningshuset, som från början var en *femväggesstuga*, innehåller vanligen blott »stuga» och »kammare»; den förra är dagligrummet, den senare erbjudes gästerna. I kammaren förvaras det på en hylla uppsatta förrådet af träbunkar med tätad surmjolk, finnarnes *pömmä*. Den förmögne bonden, som har stor ladugård och mycket husfolk, behöfver ofta ett 30-tal dylika stora surmjolkbunkar, hvilka göra rummet mycket osundt genom sin raa fräna lukt. I Nederkaliks socken brukas aflånga träg af asp eller björk i stället för de runda bunkarna. Trägen sättas upp på en pinnställning på väggen eller i ett särskildt mjölkskåp. När förnämliga främmande komma till gården, visas de, som sagdt, till kammaren, där man emellertid sällan får elda riktigt varmt, ty då skulle mjölken fördärfvas. Vintertiden äro dessa kamrar därför särdeles hälsofrestande, ehuruval man har att tillgå en myckenhet goda, med fogelfjäder fyllda sängkläder samt hemväfda täcken eller af harskinn förfärdigade, rödfodrade fallar. Under sommaren visas gästen ofta till kammaren i den väl ombonade vinterstugubyggningen. — Stugan, dagligrummet, är betydligt större än kammaren. I taket mot loftet eller vinden, dit en trappa leder upp från förstugan, löpa en del gröfre sparrar, hvarå slöjdvirke, skidämnen, lieskaft, torrved och dylikt är upplagdt. Brödspettet är upphängdt under en af dessa vasar. Vagg i vagg med kammaren står den omfångsrika spiselmuren; uteder rummets långsidor finnas bänkar, bord, stolar, höga sängskåp, fot- och hängskåp, klocka m. m. Under svåra myggsomrar brukar man här liksom i finnsocknarna midt på golvet i pannor tända på och låta mossor röka för att värna sig mot de närgångna och »snarstuckna» plågodjuren. Särskildt är detta fallet i gårdar, som ligga på öppna älfbäckar. Belysningen under de långa vinterkvällarna utgöres visserligen hos de förmögne bönderne af fotogen i en hänglampa, men vanligen får brasan i spisen och de i ljuskärna stöpta talgdankarna anses vara till fyllest.

Innan jag nu öfvergår till att skildra de olika behagsting, af hvilka bonden eller hemmansegaren begagnar sig, önskar jag i förbi-

gående nämna några ord om inom socknen förekommande snideri och målning. Vi träffa nämligen här en alldeles särskild smakriktning, tydligt utpräglad och gifvet karakteristisk för våra nordligaste landmären. Den färgverkan man älskar att framställa, kallas på kaliksmålet *raut*, d. ä. mattbrokig, mattrod (utt. röt; besläktadt antingen med finskans *rautu*, röding, eller härledt från bygdenamnet på den i åsyftad färgton utstyrda lafskrikan: *rufogel*. I Nederkaliks heter lafskrikan *ryfogel*, i Norge *rauskjor*, möjligen i anslutning till raut och rufogel).¹ Med denna färgförening — vanligen blå botten med ockragul och röd konturfärg, eller också blått, svart (hvitt) och rödt, lagda jämsides — öfvermålas flertalet af de husgeråd, hvilka sockeninvånarna använda. Betänker man nu, att alla föremål äro rikligt utsirade med allahanda granna, fantastiska vildrosor och ofta utskurna i vissa ålderdomliga, af tillfälligheterna föga påverkade mönster, torde det häraf framgå, att intrycket af en i helgdagsstass varande bondstuga verkligen är rätt egendomligt — man tycker sig samerligen spåra romansk konst i alla dessa snirklar och bladslingar, liljor och blomsterknoppar, synnerligast som de stundom äro delvis förgyllda samt af allmogemålaren framställda i dylik mattbrokig, gammaldags färgblandning. Troligen härleder också detta måleri sina anor från medeltiden. Fordom var emellertid denna smakriktning ännu mer allherskande än nu, och man kan med fullt fog befara, att omsorgen i allmänhet om slöjdstrens prydnade snart nog skall vara alldeles försvunnen.

Vi skola nu stiga in i hemmansbondens dagligstuga och där granska de särskilda föremål, med hvilka han omgifvit sig.

Sängskåpet, som förekommer öfveralt, där kaliksbor bygga i de båda grannsocknarna, utgöres af ett större träskåp, med ena gaveln och långsidan stäldt i ett af rummets hörn. Öppnar man den andra långsidans brokigt målade dörrar, finner man bakom de ibland förekommande sparlakanen därinom tvänne breda sängställen, det ena

¹ I Öfverkaliks heter denna fogel (*Garrulus infaustus* L.) äfven *kus* eller *kusa*, uttetter Lule alltid *rödfogel* och dess utom i hela svensktalande Norrland *Röd-Oll*. I svenska finussocknarna, t. ex. Tärnabö, kallas den *kuikkainen* (af *kuikka* = halta). Folkfantasien har mycket att bestyra med den trolska lafskrikan.

öfver det andra. Vintertiden lägger man en renhud öfver bolstren och halmen, hvarigenom bädden blir mycket varm. Utom de inbygda sängplatserna brukar man också ibland använda skåpets tak såsom sofställe — där är då ungdomens plats. Hvad sedan beträffar fjärde sidan på sängskåpet, nämligen den utåt rummet vända gaveln, finnes där inrättadt ännu ett skåp, med dörrar och flere hyllor, på hvilka den enkla servisen, litet kallmat, bröd och dylikt förvaras. Är sådan skänk ej inredd i sängskåpet, begagnas ett särskildt *skänkskåp* med likadan målning och utsirning som på sängskåpet.

Landsmålets benämning på här omtalade klumpiga säng är emellertid ej sängskåp, utan *kösäng*, d. v. s. högsäng, eller *fastsäng* — den förre, enär möbelen i fråga stundom när ända under taket, den senare, enär den anses tillhöra själfva hemmanet, åtföljer detta vid förändring af egare samt ibland är fasttimrad vid väggen. Högsängen i trenne våningar är den äldsta. Numera sägas de gamla af på midten, och gör man några nya, få de aldrig mer än ett inbyggt bäddställe. Den i gästkammaren befintliga sängen är en vanlig utdragsoffa med grant måladt, stundom af utskärningar prydt ryggstycke. Bolstrarna höljas här af ett präktigt, i rutiga mönster hemväfdt täcke.

Bordet skulle förr helst hafva sin skifva ur en enda väldig gran eller fur, som man beröfvade en kärnfrisk, bred och tjock plank. Fann man emellertid i skogen ej på något passande träd, måste man ju likväl, ehuru det ej alldeles hörde till god ton, sätta i hop skifvan af flere plankor. I vissa trakter af Finland lade man förr an på att låta bordsskifvan få behålla den svängda afrundade form, som plankan erhöi närmast den utsvalda roten.

Klockan har stapelbyggt foder, och verket är försedd med draglod. Taflan är ofta af bly med sirater af förgylld mässing i drifvet arbete. Stundom finnes ett särdeles vackert öfverstycke med slingrande sniderier. På själfva fodrets prydnade nedlades förr både tid, omsorg och kostnad. Där gälde det nämligen framför allt att låta knifven och pänslen åstadkomma något riktigt finfint.

Skokar eller *skostol* är benämning på en stol med kringbygda sidor, afsedd till att inne i stugan dels vara en sittplats, dels ut-

göra förvaringsrum för det till stoppning af pjäxstöflarna behöfliga höet, som hemtas upp (eller stoppas ner) genom en skjutlucka i sitsen. Denna lucka ledas ibland med »gångjärn» af läder. Skokaren äro stundom prydligt utskurna och alltid målade enligt ofvan framställda grunder.

Skrin och *askar* af trä förekommo mera förr än nu. Då lämnade nämligen giljaren sin utkorade i fästegåfva ett större, med läder inredt syskrin, hvilket han sökt att efter bästa förmåga pryda. Lock och sidor voro understundom sirade med en utmärkt vacker träskärning. Eller också nyttjades till present åt kärestan ett slags flata, lågt cylindriska askar, hvilka voro afsedda till förvaringsrum för smärre klädesplagg, och som antingen voro blå med sedvanliga målningar i rött och gult eller också ofärgade med ristade och genom oljning sedan präktigt framträdande kvistar och bladslingar. Det minsta en friare kunde våga sig fram på vädjobanan med, var ett rockblad och en rullstikka. Dessa arbeten voro naturligtvis då ett slags nyttigt mästerskapsprof, där det gälde att ådagalägga all den färdighet i konstslöjd, som man möjligen egde. Också kvinnorna skulle före äktenskapet ådagalägga händighet i allahanda arbeten: fästnön tillverkade sin blifvande mans hela dräkt, utom skorna, åt hvar och en af svägrarne och till svärfadern en väst samt till svägerskor och svärmor hvar sitt linne.¹ Var hon då en förmögen tös, dugde det väl knapt att komma med annat än fyrskaftsvallmar (hellylle) till den blifvande husbondens dräkt. De träaskar eller dosor, som nu förekomma, äro helt små och konstlösa, hållas ur ett björkstycke och äro blott afsedda att gömma knappar, sytillbehör och dylikt. Emellertid flätas ännu askar och korgar i skilda storlekar af rottågor eller af näfver samt målas stundom med röda strimmor och band. Det material, som till rotflätningen användes, hemtas från säljarter, björk och ljung.

Bunkar af trä, målade, användas att bereda surmjölk uti, hvarvid man från äldre kärl (d. v. s. kärl med äldre mjölk) öfverflyttar ett skedblad löpnad och tätad mjölk samt därmed smörjer den nya bunkens botten. Sedan påhalles nysilad mjölk, som tämligen snart

¹ P. HÄRUGREN: *Från polcirkelns regioner*. Stockholm 1882. S. 41.

stannar och surnar. Dylik sur tätmjölk utgör året om en mycket vanlig och omtykt rätt, hvartill tunnbröd eller smörgås ätes. När något arbete pågår på längre afstånd från hemmet, t. ex. vid flottningar, höbärgning och dylikt, skall surmjölken alltid vara med i matsäcken. Den förvaras då i en s. k. *lägel*, som antingen bäres i remmar öfver ryggen, framtill på kontgrepen eller också stoppas in i matväskan. Lägeln är en flatbukig nästan hjärtformig träflaska¹ med propp och förekommer i växlande storlekar allmänt utefter Tornio, Kaliks och Lule älfvar. Den kallas i svensktalande socknar *flaska* eller *lägel*, i finnbygden *leli*. Skogslapparne använda till denna flaska en s. k. *kaggapaste*, en af renhorn eller björk skuren sked, med hvilken mjölken upphemtas.² Original af bunkar, flaskor och mjölkskedar finnas i Nordiska museets samlingar.

Skålar, *slefsar*, *skopor* och små *koppar* urhållas ur masurbjörk, s. k. vridar, *skedar* ur vanlig björk med tillhjälp af knif eller ett särskildt krumböjdt litet järn, en s. k. *skedsax*. Denna förekommer äfven i finnbygden och kallas där *korelo*; bland lapparne benämnes den *lukse-kadsak*. *Mjölksfat*, *mattråg* och *soppskålar* göras gärna af aspträ. Somliga besitta i denna slöjdonst, som flitigt öfvas under de långa vinterkvällarna, en hög grad af skicklighet.

Smöraskar och *ostformar* förfärdigas jämväl af björk, ehuru man nog också ibland flätar dessa senare af rottågor, liksom fallet är hos lapparne. — Till att nagga brödet användas sammanbuntade *stylar*, *stjärtpennor*, af tjäder eller ripa. Hvad porslinet angår, nöjer man sig i allmänhet med några tallrikar och kaffekoppar.

Verktygen, hvilka plats är på en hylla invid dörren eller framme vid gafvelfönstret, äro enkla: såg, yxa, handbila, knif, hammare, hofång, skafvar, smög (cirkelmått), borr, käckel (tunnyxa) jämte flere olika slags hyflar. De, som bland dessa senare ega största intresset, torde vara *gnärfskafven* eller krumhyfveln samt *stricken*, med hvilken man afhyflar slädmedar, skidor, spanten, de s. k.

¹ Jfr *Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande* 1882. Stockholm 1882. S. 83.

² Se G. von DÖREN: *Om Lappland och lapparne*. Stockholm 1873. S. 75. Lägeln och skeden äro emellertid här af skiljaktig typ.

vrånglarna, i batar och pulkor m. m. Knifskäftet är förfärdigadt af hårdt hopprässade maffverringar, slidan är af skinn, ofta massingbeslagen, stundom försedd med mot en framall inmärkt cirkla m. m., liksom fallet är i finnsocknarna.

Tobakspungen, af skinn, röd med svarta flikstycken, förekommer inom socknen i en typ, som ej annat än undantagsvis återfinnes annanstädes. Nedre delen, där de karfvade »finska bladen» förvaras, är vid och bukig, längre upp afsmalnar pungen samt om lindas darstades med långa skinnremmar, i hvilkas ände den af järn smidda pipkratsen är fastbunden. Vid pungens »hals» äro en del små massingsöglor infälda i skinn. Pipskallen arbetas ur masurbjörk samt prydes understundom med några upphöjda figurer, ett hjarta eller något annat.

Bland föräldrade behagsting må vi först ihågkomma *flåbladen* (öfverkaliksmalets *flabler*), hvilka fördom funnos i hvarje gård samt användes att fästas a rocken vid spånad af lin och hampa. Efter hacklingen utreddes i Kaliks hampan och linet för vidare begagnande med s. k. *hammar*, på landsmalet *kjipar*. Numera hafva flåbladen så godt som alldeles kommit ur bruk, enär kvinnorna spinna nästan endast ull. På dessa flåblad nedlades oftast ett särdeles omsorgsfullt arbete, somliga snidades med prydliga upphöjda figurer och utskuros till smala raka genombrutna galler, hvilka sedan målades i de öfliga färgerna; andra sirades med förgyllda lister, bladverk, blommor m. m. samt infattades i glas. Nordiska museet eger ett flertal af dessa redan nu mindre vanliga redskap, hvaraf må hända helt snart ej så många exemplar skola kunna hittas på vindsbottnarna i byar inom de norrländska svensksöknarna. På Norrbottens museum i Lule finnas jämväl några dylika flå- eller rockblad, bland annat ett med rika utskärningar, föreställande den korsfaste fralsaren, omgifven af manande, allvarliga sinnbilder sådana som korslagda liar, dödgrafvarspade, timglas, en människoskalle med benknutor samt denna inskrift: *Tänk / på / dösspäst / å / på / sista domsbasen / då / han / heres*. Bland de många flåblad, som Nordiska museet eger från Öfverkaliks socken, vill jag särskildt framhålla ett af pyramidalisk form, hvilket omkring år 1820 är förfärdigadt i

Tansjarv samt rikligt förgylldt och försedt med sidor af glas. Detta arbete, som är en fastmansgåfva och ursprungligen var i toppen prydt med en förgylld tupp, utgör eget nog en trogen förminskning af tvanne pelare i koret till Tornio stads gamla svenskkyrka.¹ I Finland har rockbladet en kupig form, efter hvad jag sett på museer i Helsingfors och Åbo.

Rullstickor. Äfven detta redskap användes under kvinnornas forna hemslöjd vid spinnrocken, men har nu kommit ur bruk. Rullstickorna målades gröna, bruna o. s. v.

Nyststickor och *nystullor* äro också aflagda spinnutbehör.

Väfskedar eller s. k. *gröndar* äro afsedda för förfärdigandet af ylleband till lappskorna och pjäxstoftarna samt äro snickrade af björk. I motsats till den lapska, utdraget rektangulära typen af renhorn är kaliksbons vägrind mera kvadratisk. Handtaget är ofta genombrutet med cirklar, kors, stjärnor eller bomärkesbokstafver.²

Väfsallhörningar till förfärdigande af bomullsband, skoband m. m. förekommo fördom af skilda slag. Nu, sedan fabriksgjordt tyg och allt annat för kladedrakten behöfligt säljes så oerhördt billigt mot forr, har också *spinnrocken* börjat blifva sällan använd. Ganska mycket arbete lades emellertid förut ned på att pryda den samma med konstfärdiga utskärningar och brokig målning. *Väfstolen* hör man däremot annu slämma och dunka ute i bygden — men dess tid är må hända tyvarr snart ute! Alldeles säkert är, att både mans- och kvinnoslöjden här gått till baka med stora fjät på de sista femtio åren, men man har å andra sidan all anledning att hoppas, det den nu i stället måtte gå framåt och lit-skraftigt utvecklas, när den blir ett undervisningsämne också i Norrbottens folkskolor. Ypperliga anlag för slöjd har folket — det synes nog samt på kördonen och försbatarna, i Nederkaliks kusttrakter kallade *älfgaddor* — och de långa vinteraftnarna bjuda en riklig tid för verksam id i stället för till slö hvila.

¹ Ett utmärkt vackert utsiradt flåblad från annat landskap synes i *Guide au musée du Nord à Stockholm* Stockholm 1889. S. 51. Bild 88.

² I föregående not anförda Nordiska museets publikation har 3 sid. 14 (bild 21) en troligen gammaldags vätsked från Helsingland afbildad, hvilket till jämförelse påpekas.

Pyndarbäsmen, stora, med blyinstöppning i ändklumpen, äro nu föräldrade, men ses likväl någon gång och användas undantagsvis, när man väger upp hö. Häftstangen är försedd med mässingsnaglar, hvilka på finska kallas *naulat*, hvarfor också afståndet mellan tvänne dylika mässingsnaglar, d. v. s. ett skalpund, kommit att benämnas *naula*. Besmanet heter på finska *pundari-naula* (utt. pontari-näola). *Alustickorna* eller alumatten utskuros förr så vackert man kunde begära.

Mangelbladerna blefvo tordom pryddligt snidade och utsirade, för-sages stundom med ett kort tankespråk samt stadse med de väx-lande egarinnornas namn eller bomärken. Nu äro de mycket enkla och bära blott begynnelsebokstafverna till egarinnans namn.

En sak har under vart letande i dagligstugans gömmor och vrar undgått var uppmärksamhet anda tills nu, nämligen den *björk-ramp*, eller här så kallade *tjuka*, hvilken är uppspikad på väggen invid fönstret och där tjunar till dyna at knapp- och synålar. Redan Linné har emellertid från annat håll inom Norrland omnämnt denna, då han säger: »på väggarne satt *Agaricus pedis eqvini* facie till naldyna.»¹ Och utanför förstubron kunna vi om sommaren se en gul- eller rödmalad *tråpotta* eller *kackstol*, hvilken användes af det yngsta Kaliks.

Vi vilja nu följa kaliksbonden ut i skog och mark för att möj-ligen iakttaga några karaktärsdrag vid hans åtgöranden därstädes. Af *jakt* är han särdeles road och haller ihardigt på därmed, synner-ligast om han ej behöfver egna så mycken tid åt jordbruket. Gamle inhysingar och bond söner taga litet emellanåt från dagligstugans stocklag ned den med snapphanelas försedda *lodbössan* samt vandra så med en raggig spets hund, som genom sitt skall markerar ville-brådet, i väg inat skogsdjupet, hvarifrån de återkomma, ofta med rikligt byte. Det är emellertid hufvudsakligast ekorrar och järpar, som skjutas, det mesta vilda bemäktigar man sig nämligen i de s. k. *flakarna*, hvilka utgöras af sammanvidjade, på skogsstigarna upp-gillrade stockar. I dessa flakar dödas årligen på senhösten ett be-

tydande antal tjädrar och ripor (örren är jämförelsevis sparsamt förekommande). Under vintern fångas riporna i snaror. Hararna skjutas på säte vid spårnö eller tagas med snara i gärdesgårdarna. För långt till baka sedan voro *arnborst* allmänt i bruk inom socknen, men numera är det nästan omöjligt att kunna få reda på ett enda dylikt vapen. Stocken var äfven i Öfverkaliks inlagd med rikt ut-sirade rehornsskifvor.

Fisket i alfvar och träsk är flerstades rätt lönande. Vid Jokk och nedom Jina Linkka, de tvänne storartade vattenfallen, torde det vara som mest gifvande. För laxångsten användas s. k. *pator*. Harr och laxoring tagas på drag eller flugkrok. I trasken drages not eller sattes nät, hvilket ofta gifver vida mer än blott lön för modan. När på senhösten mörtan söker sig väg från backarna ned till det stora trasket (insjön), brukar man medels flatade stegar stamma i vattnet, så att fisken tvingas att gå in i *lanorna* (jfr det finska subst *lana*) en strutformig stor fiskbragd, påminnande om sydligare traktens *njardar*.

Till *korslor* brukas numera endast hastar och renar. Att — sasom här och annanstädes sker — använda renen vid timmerdrif-ning är emellertid ett skandligt djurplageri.

Fordom nyttjades rikt utsirade och blomstermalade *loktran* (*lokor*) till både hastar och oxar. Somliga af dessa loktran voro öfverst utskurna till hasthufvud o. s. v. Oxlokorna voro naturligtvis bredare och längre än de, som voro afsedda för hastar. Samtidigt förekommo mycket stora *selbågar*, hvilka voro prydda med kröna hufvud af lejon, gripar, drakar och andra markvärdiga djur samt målade enligt traktens smak. Den förra hastkladningen för vinter-korslor har nu redan langesedan efterträdts af de s. k. *rankdenn*, hvilka allmänt brukas också i svenska finnbygden och i Finland — liksom i Ryssland — användas också om sommaren. Den till dylikt seltyg hörande stora bagen, *rankbågen*, i Finland kallad *loka*, är nu det enda föremål, hvar på socknemännen någon gång pröfva sin karak-teristiska malningskonst. Strax den infördes, pryddes den emeller-tid på antydtt sätt vida mer än nu. *Kemnosadel* användes i början på arhundradet, men har åtminstone sedan 1840-talet ej varit i bruk.

¹ C. VON LINNÉ. *Her lapponicum* (Åhrlings upplaga) S. 33

Betsel af renhorn förekommo fordom rätt allmänt både inom Öfverkaliks socken och de angränsande finnsocknarna. I Nordiska museets på Skansen å Djurgården uppförda morastuga finnes ett dylikt hornbetsel (troligen älghorn) från Mora socken i Dalarna, hvilket fullständigt liknar dem jag sett och insamlat här omkring polcirkeln.

Vallareklurar förekomma undantagsvis i nybyggerna. Numera haller man nämligen inga getter, och korna komma vanligen själfmant hem om aftnarna, när det lider till mjölkdays. *Bockhorn* anträffas understundom. Sarskildt i skogsbyar inom Nederkaliks användas de ännu någon gang på grund af sin klara genomträngande ton, som lika ofelbart drifver folket att öfvergifva arbetet och vandra hem till maltiderna, som den förmår locka hem kreaturen från vildmarksskogen. På sommaren förvaras kreaturen nattetid uti svala »sommarlädugårdar» vid hemmanens utkanter; några egentliga fabodvallar finnas ej här, men väl flerstades i finnsocknarna.

Rafsar har smalt, långt och latt skaft. Själfva pinnramen är härstades bagbojd, försedd med »pålagg» vid ändarna. Pinnarna äro långst i midten för att lättare kunna halka öfver tufvorna. Kvinnorna bruka mindre rafsor än karlarne. *Liarnas* skaft, eller det s. k. arfvet, utsiras ofta samt förses med mycket prydliga bandtag. Nedtill äro skaften på eget satt tillyxade och utskurna. Haken på liebladet fastes vid arfvet genom att linda kring rotting fordom användes blott vidjor till detta ändamål.

Snoskor, på öfverkaliksmålet *snitrampa*, snötrampar, förfärdigas af vidjor, sammanflatade inom en grofre elliptisk stomme. Om vintern fastbindas de vid renskinsskorna och brukas efter stora snöfall, då man i blidvader trampar upp stig i skogen för att sedermera, då det frusit på, kunna därstades köra fram timmer efter renar. På sina hall bindas de vid dragarnas fötter för samma ändamål eller att åstadkomma väg genom snömassorna. I Pajala och annanstades användas dylika vidjeskor, *rapäkät*¹, vid höslätter på sankna myrar. Norrmannen kalla dem *truger*², i Dalarna och Jämtland beta de

¹ Af *rapilä*, simfot.

² Jfr F. NANSÉN: *Paa ski over Grönland*. Kristiania 1890. S. 42.

tryger. I Nederkaliks brukas som ett slags vattenskidor under slätter de s. k. *rolandrarna*, som utgöras af en trampbräda med långa störrar för att hindra foten att sjunka ner.

För att under vandring fortskaffa sina saker använder öfverkaliksbonden antingen en s. k. *kont* (finska *kontti*), härstades flatad af tunna granspån och buren med reinmar öfver axlarna, eller också en sarskild bärställning af trä, s. k. *mes* (öfverkaliksmålets *mejs*, norrmannens *bagmeise*, jökmökkboarnes *stut*), å hvilken packningen fastsnöres. Sedan allt är i ordning till afmarsch, lyftes mesen upp, en »tröja» (rock) lagges hopvikt mellan ryggen och bordan, hvarpa barremmarna tillknyttas öfver bröstet. Härigenom blir en tvungne belastning rätt besvärlig i backig mark eller på myrar med hala, i gungfly nedsjunkna spanger. Den till konten understundom använda bargrepen, vanligen kallad *barträ* eller *bolträ*, pryddes förr med rika utskärningar. Sockenbefolkningen är vida underlägsen den finska i att harda ut på längre marscher och med tung packning. Man raknar också i Öfverkaliks en mil mycket kortare än i finnbygder. Skulle de medförda skinnremmarna, i hvilka bördan bäres, af någon anledning visa sig olampliga, är skogshon snar och redo att af nafver och vidjor flata prydliga och synnerligen praktiska bardon. Om kaliksbondens *mejs* erinrar mycket en något större dylik, den s. k. *lobuen*, höbågen, hvarpå man i Kyrkhults socken i Bleking fastremmar hö för att kunna fortskaffa detta i stenbackarna.

Fran denna nu i korthet beskrifna Öfverkaliks socken eger Nordiska museet en ej obetydlig samling, hvilken det lyckats jägmästaren H. Nordlund och undertecknad att under några sommarfärder därstades hopföra.

HUGO SAMZELIUS

6.

Sked från år 1607.

Bland silversaker från 1500—1600-talen, som bevarats åt vår tid, äro knapt några talrikare än silverskedarna. Sakerligen voro de på sin tid ytterst vanliga. I nämnda tids räkenskaper omtalas

Nr 85. Hakanstad i Brunflo socken den 21 febr. 1598.

A.

Peder Oellssenn i Voirlachenn i Lopunc sagenn
Ouid i Brondfloud sagenn salla med sina hustrur
broder Niels Niellssenn i Fugillstedt deras varflou
fatt epthe theris salhge moder, for xxiiij mark, som uppb
vtnades spaa Mariby kierekewolld i menunge mandtz paal
hge under disse dannemendt Jonn i Offuerby, Thord i Fugillsted
Niellssenn ibide. Lagmannen Peder Thomossen och Thord i Fugilster
bedjas att besegla pante brefuttardarne. Datum Hungsted then
aar m d lxxxxvii

Sigillen bort. N. A. 1.

Nr 86. Österrekarne härads tingsställe den 10 juli 1599.

Stensla.

O.

Hans Jonsson, häredz dom haffuande på Österrekerna på then ahrhge och
wallhordhge mans wengna Hans van Masback til Oknar, gor veterligt, att ar
epter Christi bord 1599 then 10 Juli kommo på laga ting med allmogen i
nämnda harad, som holls på retten tingstad på kywlaas i M. N. H. och förstes
fogdes narware Mattz Aleminghs. Hans Jonsson i Snallinge och Lasse Ander
son i Medsta och salde beskedelig man Erich Parsonn i Tiigby i Gilberga
soken på hans stiftbarns wengne, salige Ingewals barnn, 3 ore land iord i
förbede Tiigby for 27 mark saa gotth mynth, att 4 mark gor
ler, hvilka penningar de uppburit. Kopet blef sasom uppbudet och la
det af retten stadfastadt. Fasteman voro Nils i Ekeby, Oloff i Malby, Erich
i Walby, Mickell i Högby, Mattz i Hammarby, Grels i Wiiby, Martten i
Skrafluesta, Jon i Jar, Olaff i Skinninge, Oloff i Torsatter, Jons i Hetteby
Mans i Stensholm. Brefuttardaren beseglar med sitt eget och häradets sigill

Sigillen: 1. bonarke i skold; 2. häradets (se nr 76). N. M. 47.867

Sagor och sägner, skrock och öfvertro från finnbygder och lappmarker.

Efterföljande uppteckningar till belysande af väsentligen nordfinnarnes tanke- och känslolif utgöras af i svensk drakt framställda finska originalberättelser. I södra Lule lappmark har jag likväl haft svensktalande, i norska Finmarken norsktalande lapska sagesmän. Vid denna öfverflyttning till svenska har jag bemödat mig att söka i möjligaste mån dels återgifva det karakteristiska i uttryckssättet, dels bevara lokalfärgen och tidsfärgen öfver det hela. I noterna med petitstil har jag å andra sidan velat lämna några sammanträngda förtydliganden, äfvensom hänvisningar till literaturen

I. Olof Andersson Parfa berättar.

Vid tiden för Jukkasjärvi kyrkas byggande bodde här i *Puhtijarvi* by en trollkunnig lapp vid namn EJNARI, som det talas mycket

¹ *Billeder fra Midnatssolens Land* Kjöbenhavn 1884 S 6

SAGOR, SÄGNER M. M. FRÅN FINNBYGDER OCH LAPPMARKER.

om i denna trakt. En gång kom han korande i en pulka af snö och en varg till dragare. Vargen tilltalade lapparne: »Manne jag får släppa dig». Men de svarade: »Detta nekades honom, men anda släppt». Vargen gick i enarna. Och ingen af dem blef rifven.

En gång kom Ejnari till *Puhtijarvi* by och önskade där att öfver *Soutojarvi*. Detta fick han emellertid ej, enar värden (husmodern) i garden sade sig behöfva sin bat själf. Hvad Ejnari gjorde? Jo, han tog vid stranden en stor sten, stälde sig på hufvudet och såg ut i trasket. Annu i denna dag kan man se ett stort hål i isen på *Ejnarsudd* (Ejnarsudd) och har märket af Ejnari. Till karingen, som nekade att låna ut sin bat, hade emellertid trollkarlen vid afskedet sagt: »Gå du och din kol». Men när värddinnan kom dit med stafvan, lag kon död.

För öfrigt var Ejnari en sådan, som kunde och gärna vill lämna upplysning om saker och ting. En gång på vintermarknaden i *Jukkasjärvi* kyrkby varnade han en borgare (handlande), som sag mycket bedröfvad ut. Ejnari fragade, hvartör han var så ledsen. Borgaren svarade, att hans hustru lag mycket illa sjuk, da han reste hemifrån Torne, och att han var orolig för hennes skull. Jag skall skaffa dig reda på, huru hon nu är, sade Ejnari. »Tack. Du får en mark goda tobaksblad, om du kan det», svarade borgaren.

I Torne höll emellertid borgarens piga på att tvätta strumpor åt sin matmor. Det var dock för besynnerligt den dagen, tv strumporna ville ej hanga kvar på torkstangen i kokstaket, utan föllo ideligen ner. Till sist utbrast pigan förargad: »Hvilken trollkarl har manne farit i fruns strumpor?». Da flögo till pigans stora förskräckelse alla strumporna ut genom fönstret, som stod öppet på glänt, och försvunno.

Ej lang stund efter det att lappen lofvat berätta för borgaren, huru dennes hustru mädde, kommo strumporna till Jukkasjärvi, och Ejnari talade nu om för borgaren, att frun var frisk igen

Och frisk var hon.

Han fick en fäslig ände, denne Ejnari. En gång lade han sig att sofva bredvid sin käring och sade, att hon på inga villkor finge vara honom. Det gjorde hon emellertid efter en stund och varseblef då till sin förfäran, huru Ejnari förvandlades till en orm, som rann ner ur sängen, ut genom dorren och försvann i *Torvasaaran kursu* dalgång mellan Piilijarvi och Kiviniemi.

Varke bygdes i första decenniet af 1600-talet, enligt allmänna anläggningen af en stad å den af gammalt bebodda platsen Torne. De finska runorna kallas Torne en på skinnoverk rik stad (stad, köpstad, köping, handelsplats). *Parfa* är ett lappskt ord, som betyder staden. Finnar och lappar hafva i regel ett »vedernamn», som står för en sårande hånseftning. Se därom vidare en min uppsats i *Personnel* hunc, som aldrig trifieds hemma. En gång i tiden, som jag mästare hade han fått ett par univadmalsrock och öfver hvilka han var synner-

P. i Torne lappmark, juli 1891

2. Julius Karlsson berättar.

Med den här MISKUSEN JOUNI eller PARTA-JOUNI (Jon Misku eller Skägg-Jon), som lefde här i Tarändö som skogslapp och dog 1888, var det ganska underligt bestäldt. Då han var fjällapp, gifte han sig med en fjällap-ska, som var dotter till en gammal trollkunnig lappman. Då svärfadern om somrarna lag med renarna nere vid norska kusten, brukade han alltid samla kyrkogårdsmull och mannikoben från kyrkogårdarna därstädes och gömma detta för trolldomsbehof i en *lukko-ahku* (låsakja, transportpulka). Emellertid kunde ej den gamle lappen alla trollformlerna riktigt, utan en gång bröto gastarna sig ut ur låsakjan och togo död på både lappgubben och hans två söner. När man anträffade dem, voro de alldeles svarta öfver hela kroppen efter gastarnas framfart.

Jouni var då skogslapp i Tarändö och drog upp till arfskifte i fjällen. Han fick på sin hustrus lott ärfva flere hundra renar och annan

egendom också. När han kom till baka till sitt kataställe i skogarna vid Tarändö — han uppehöll sig då med renbiorden i närheten af *Saattajarvi* by — rakade emellertid hans hustru titta ned i den omtalade låsakjan och häraf lag hon länge sjuk; men gastarna finge dock ingen riktig makt med henne, ty man hann i tid att döda dem.

Nagon välsignelse af sina renar fick Jouni aldrig: somliga sprungit till fjälls, andra drunknade i *Mestoskoski*, och åter andra stal man från honom — men sådant är då ganska vanligt här. För resten ville det sig illa för honom på flere sätt. Strax efter arfvet vred han nämligen handen ur led vid ett försök att köra in en bångstyrig ren, och någon tid därefter stängade honom en brunnren (rentjur), så att han fick en horntagg in i ögat och länge måste ligga till sängs under lakarbehandling hos doktorn i *Pajula*.

(Det är farligt att ärfva trollkarlarnes egendom», säger Julius och småskrattar och undrar, om jag har samma upplåttnings

Lås- eller lockpulkans lappiska namn är i Lule lappmark *taltepulka*. I skogsgården har fjällappen därstädes dels en *nylla* (stall), på en påle eller »stall» dels en *puakkasa*, d. v. s. en på tre björkstörar upp- och nedvändt hvilande lockpulka med torrkött och ost. Ett habbre eller stall på fyra fötter kallas *stall*. Se vidare min artikel »Ackja L. Akro» i *Nordisk Familjebok* af år 1891.

En pojke på *Heinonen* hemman i Tarändö by såg en sommarkväll vid midsommartid en låga fladdra ute på en backe, *Kalttiorma*, öfver en i busksnären belagen grop, den s. k. *Kalttioknuoppa*. Fort sprang han in och ropade, att elden var lös, men då folk skyndade ut, upphörde lågan att lysa.

Men nu får jägmästaren höra hvad som sedan hände! Jo, på natten kom en gammal lappkärning och sade at pojken, att hon just för hans rakning tandt lågan där, men sedan släckt, eftersom han var dum och icke förstod att sätta sig i besittning af de skatter, hon där gömt åt honom. Och så uppmanade hon honom att gå dit. Men fastän kärningen flere gånger kom till baka och upprepade sin tillsägelse, lydde han henne aldrig. Annu i dag får man ibland se eld brinna öfver *Kalttioknuoppa*.

En kvinna lag och sof och hörde då i drömmen en *taallo* (stall-jätte) komma till sig och säga: »Bär ut din hvithåriga son till den stora stenen på gården och lägg honom i gropen på stenen, så skall hela stenen förvandlas till silfver, ty där innanför ha trollkarlar gömt stora silfverskatter men bundit dessa med en så stark förtrollning, att ingen far ut dem, som ej offrar en hvithårig son. Kvinnan nekade i drömmen. Ej håller vaken, på dagen, kunde hon forma sig att gå dit. Flere gånger kom *taallo* till baka. Kvinnan ville ej göra, som han önskade, och skatten finnes altså kvar där ännu i dag.

Enligt en berättelse från ryska lpm. formen *tälh*.
 Qv. S. S.
 J. I. I. I. I.

I *Vattasjärvi*-trakten, där folk en gång höll på att gräfvä åker uppe i skogs-bygden, fann man en dag två på hvar andra stälda koppar-kittlar, fyllda med gamla silfverpengar och andra dyrbarheter. Det var på hösten, och karlarne lade järnspettet i gropen sasom ersättning för fyndet. Emellertid måste de på nytt anlita spettet för att få upp nedersta delen af skatten, men då lyckades de vidare i sitt arbete. Spettet lades därför till baka, hvarefter de kunde hemta upp alla dyrbarheterna. Sedan nedgrofs spettet, och lär det ännu ligga kvar där.

Vid brunnsgräfning träffades en gång liksom en liten så af koppar, som var fylld med dyrbarheter. Den var mycket tung, och karlarne togo förgäves i och drogo. Ändtligen fingo de med förenade krafter upp den så pass långt, att man kunde fatta i ena grepen. »Nå, nu ska vi väl för fan få upp dig!» utbrast en af männen. Men då gick grepen sönder, och kitteln sjönk ned i jorden och blef aldrig mera sedd.

I finnportena finnas i långbänkarna kring stuguväggen hål att fästa nystkronor i eller också köra en pinne i för att stödja bräder,

som man tanker hylla på banken. Om man slog urin eller surmjolk igenom ett dylikt hål på en bank, där förut något lik legat kunde man därmed bota människor, som man trodde vara anfaktade af onda andar. Eller också knot man i hop handen och slog genom det hål, som därvid uppkom, eller begagnade sig också af en björnstrupe, men då skulle den björnen vara dödad af en, som skjutit två björnar förut. Afvenså slogs urinen genom en självvuxen rotstam eller grenögla, en s. k. *luoma-rengas*. Därpå smorde man då med urinen eller surmjölken, och ingen fick se hvart öfverlevorna slogs. Halst botade man den tid på söndagen, då kyrkdörrarna stodo öppna.

Från Jukkasjärvi socken har jag på sin tid till Nordiska museet inlämnat en dylik *luoma-rengas* för botande af boskapsdjur. Läder ett kreatur af urinstamma, hålles att hafva kokats, djurets urin, från hvilken man tydligen anser plågan härled sig, trenne gånger genom en *luomarengas* (af *luoma*, skapelse, och *rengas*, ringa och ingivres, sedan han därigenom, efter hvad man anser, förlorat sina onda egenskaper, kreaturet som dryck för att nu utan men och smärta fornya sitt omlopp genom djurets kropp. Jfr E. HAMMARSTEDT: Om smojning och därmed befryndade bruk Nord. mus. Medd. 1891 o. 1892.

Ormbett botades genom att klämma ut giftet och säga:

Du svarta kråk, du valnad, du videsnarens bonde!

Du kröp och rotade med nosen i gödselhogen,

innan din giftiga tunga stack min gosse (min ox o. s. v.).

Skynda nu fram att hela din skamliga garning!

Ormen kom då fram och blef ihjalslagen, och därpå blef bettet bra.

Skorf- och spetalskesår botades på följande sätt. Man skar med en knif upp ur jorden nio stycken tärningar af röd eller hvit obrukad mull. Dessa jordklimpar lades på ett bräde, och man tog en nypa mull från hvarje bit, blandade det och lade på saret. Man läste också någonting samtidigt, men det kommer jag ej mer i hug.

En handlande vid namn *Urakka* (tvåårig renkalf) var besatt af onda andar. En dag kom han in i öfversta gården, Ylitalo, i *Sailla-*

trei by. Han skulle gå till Vittangi marknad, hade blifvit vattnom fotterna och ville torka sitt skohö. En ung flicka var ensam hemma, och Urakka ville förleda henne, men afvisades. Urakka lefde då ond och slangde sitt skohö på henne, hvarefter hon blef satt af onda andar och tokig. Hon kallas nu *Houkka-Maija* (Tok-Maja). Ibland hander det, att flickan ropar i ursinne och sloss med de onda andarna. På minuten brukar hon kunna säga, la folk dö i kringliggande byar, och underrätta när de alla skola dö. Hon är arg på alla karlar och förföljer dem ofta med yxa. Bade Urakka och hon lefva ännu. Hon vill ej bo hos föräldrarne, utan bor ensam i en liten stuga i skogen, röker mest pipa och dricker kaffe. En gang köpte hon sig höns, och dem har hon inne i portet, där hon också i en afbalkning har en ko, till hvilken hon själf slår hö och drar hem detta på kalke. Hon bittar alltid sjögång i backstränderna, och folk säger, att de onda andarna visa sig i de röda därpå.

I trakten af *Matarinki* i *Öfver-Torne* bodde en rik bonde vid namn *Vittikko*. Denne lämnade större delen af sin egendom åt sonen och behöll en liten stuga som förgångsgubbe. Så dog han. Han hade sagt ifran, att man skulle begrava honom i djäfulens namn och lägga honom framstupa i grafven. Detta gjorde man emellertid ej, utan begrof honom som vanligt. Efter döden spökade han, sprang omkring och väsnades på flere sätt. Man talade nu vanligen om honom under namnet *Vittikko-Raukka* (den osalige V., som aldrig skulle bli *Vapnaja-Vittikko*, den salige V.). Man hängde då i grafven en tjuka om halsen på liket. Följande natt sprang han med skällan omkring byn. Han kom till en bonde och ville låna båt öfver älven. Bonden ville ogärna lämna den och sade: »Hvem kan veta, hvart du far med baten! Jag skall ut och ljustra lax i kväll!» — »Du skall få till baka din bat», svarade *Vittikko-Raukka*. »Men inte orkar du ensam draga upp en stor trebörding», invände bonden. »Jag då», svarade *Vittikko Raukka*, »jo bevars!»

Na, *Vittikko-Raukka* fick låna baten och reste tvärs öfver älven. På andra sidan rakade han ljusterfolk och frågade, om han fick

kasta. »Kasta?» undrade man. Men en af dem svarade: »Kasta bara vore det så fans hufvud!» Just som de skulle skjuta ut båten kastade *Vittikko-Raukka* dit en hel hog hufvudskallar af människor. »Hvad är detta?» frågade folket. *Vittikko-Raukka* svarade: »Det ni begärde!» De kastade då skallarna i älven och foro att ljustra.

Vittikko-Raukka for till baka öfver älven och drog båten, full med vatten, ända upp till bondens porte. Genom fönstret skrek han: »Här är båten, tack för lånet!» Därpå gick han till sin gamla undantagsstuga, dit på aftonen kommit en soldat, som skulle få logera där öfver natten. Just då soldaten skulle till att somna, hörde han, att någon kom. Det dundrade i golvet. Han tände på ljus och sag, att två tiljor voro uppbrutna. »Hvem är där?» frågade han. Intet svar hördes. Om en stund kom den gamle fördelsgubben och visade händerna fulla med slantar af silfver och koppar. »Här fins pengar», sade han. Sedan berättade han för soldaten, att han hade pengar gömda där och därför gick och sag till dem. Soldaten skulle få allt sammans, om han bara ville följa med gubben. Soldaten var icke det minsta rädd af sig, utan följde med. De vandrade fram till kyrkogården, där kistan sags ligga med upplyft lock. *Vittikko-Raukka* bad, att soldaten skulle lägga sig bredvid honom i kistan. »Nej», sade soldaten, »jag har aldrig sett eller legat i någon sådan där, gå ni först och visa, hur man skall göra!» Gubben klef då ner och lade sig. Men nu slog soldaten igen locket, stödde knät på kistan och sade: »Hör, *Vittikko-Raukka*, har du förut blifvit begravd i Guds, Fadrens och Sonens namn, begrafver jag dig nu i *djävulens!*» Därpå stalde han kistan på stup i graföppningen.

Sedan hördes gubben icke vidare af. Soldaten gick till gården och berättade, att spöket nu blifvit ordentligt begravdt. Under golvet i den gamle föderadstugarens porte träffade man sedan två fjärdingar med silfver- och kopparmynt, hvaraf soldaten fick halften.

Så var det en kvinna, som spökade efter döden. En gang kasta-
de några pojkar boll i närheten af kyrkogården. Då kom hon

springande för att köra bort dem och sade: »Ni vet inte, ni pojkar, hur tungt det är att ligga i mörka jorden och vänta på domedagen! Da hon² begravts, hade hon nya strumpor på sig. När man sedan sag eiter i kistan, voro strumporna utnötta. En gang hade hon varit framme och rört i en färggryta, som stod i hennes forna hem. Färg hade stankt ut på golvet. Ingen visste, hvem som gjort det, men när man gick till grafven och tittade efter, voro kvinnans armar och hander nedfärgade. Först sedan hon blivit begravd på nytt, kom hon till ro.

Fadern till gästgifvaren här i *Tärändö* — som heter *Henrik Adamsson Wanhatalo* — var en mycket orattradig och något trollkunnig karl. När han för omkring 50 år sedan dog, huserade spökena rysligt med honom och sökte att få honom. Man kunde se, att skinnet var borta å flere ställen på hans kropp. Äfven far modern var trollkunnig. Hon brukade ställa sig på bibeln och trolla samt pastas hafva rest i luften på en kvast.

Folket här spår, att också denne Wanhatalo skall spöka efter döden, ty han har just icke namn om sig att vara ärlig. I sin stolphod, dit ingen får komma, har han samlat en hel *arsenari* (= arsenal!) af lokor och hast-skor och allt möjligt

Någon har Henrik Wanhatalo gått ut tiden, och man påstår, att äfven han »går igen» och spökar

Ofta lata hemlighetsfulla väsen höra sig i skogen. Ibland skriker det, ibland jämrar det sig. Karlar, som ligga ute i markerna, höra ofta gästarna husera kring låtorna, där de befinna sig. Man hör dem hugga ved och sysla än med ett, än med ett annat

En jägare var med två hundar ute på ekorskytte. På kvällen, då han tagit in i en kata, började hundarna ifrigt skälla, utan att likväl vaga sig ut. Till sist gick jägaren ut. Ingenting märkte han, men hundarna skälde fortfarande. Då tog han en eldbrand och kastade inåt skogen samt varnade då, att ett behöradt vidunder tog till fötterna. Hundarna förföljde. Men gästen kom igen. Nu tog mannen bössan och sköt inåt skogen. Gästen flydde, och

hundarna förföljde på nytt. Sedan kom han icke mera till baka, ty alla spoken äro rädda för bössor.

När gamla personer komma till en skogskata, fråga de alltid skogens andar, om de få taga in där. Men en gång så var det en som lade sig utan att fråga. Genast var någon framme och lade honom ut vid benen. Då reste karlen sig hastigt, ihågkommande att han försummat fråga om lof, samlade alla sina saker på armen, lik som hade han tänkt gå, och fragade så, om han fick ligga där. Intet svar hördes af, och han lade sig ner. Då hörde han någon säga: »Rätt att du frågade, men där skall en 500-års gubbe ligga! Flytta dig på andra sidan elden!» Så skedde, och just då föll en murken björkstubbe omkull där på platsen.

I förbigående anmärkes här, att då Ganander i *Mythol. fenn.* sid 78, talar om helgade stubbar, »k *risti kannot*, har troligen förväxling skett med heliga träd och hundar. Antagligen hafva dessa *risti kannot* intet att skaffa med de lapska guda bilderna af tillyxade stammar, stubbar eller rotter, hvarom i literaturen eljest talas. Jämfor exempelvis den af Tornæus omtalade »*viran-akka*», *Castrens* uppgift om de ett människobulvud liknande »*sajtarna* af tradrotter (Nord. resor o. forskn. III, s. 205) och *Qvigstad* o. *Sandbergs* (Lappi-ke eventyr) »*rutustokket*» (offertrakappar, tragudari). Professor H. V. ROSENDAHL har vid Tjamotis i Kvikkjokk funnit gudabilder af trä på ett uråldrigt passe (heligt ställe), där ock varit en gammal begravningsplats. I den ryktbara offergrottan under Skerfeklippan vid Laidauri i Kvikkjokksfjällen har jag i aug. 1908 träffat massor af helgade björkkappar, *muora-* eller *rutustokket*, nedtill utlyxad på tre sidor. Sagnen förmåler, att de skulle offrats till ernående af mindre betydande önskemål, men det kan äfven handa, att de nyttjats för att uppbära offerkött (jfr von DENEN: *Lappland och lapparne*, s. 288).

Ett par karlar från *Tärändö* voro ute och jagade ekorre. På en ekorre i en grantopp sköto de nio skott utan att träffa. Vid tionde skottet slog lodet till baka i hufvudet på jagaren. Samtidigt skrek hunden till. Då förstodo karlarna, att det var något märkvärdigt med den ekorren, samt fortsatte vidare inåt skogen.

Peipponen (bofink) hette en karl, som var mycket duktig spelman. För omkring 30 år sedan skar han halsen af sig i en ängeskata, medan hans kamrater voro ute på höbärgningen. Hans lik blef kastadt utanför kätan, där det legat kvar sedan dess och till sist

multnat. Arligen kommer emellertid folk som vanligt dit för att slå myrangen och bor då i katan. Så var en gång en flicka *Ulla Waaranperä* i *Naapuri*-gården med i ett dylikt slatterlag. När hon gick till källan för att hemta vatten till *kiisseli*-kokning, hittade hon *Peipponen*s skalle, satte den på en stöb och gick in i kåtan, där hon sade till de andra: »Se, *Peipponen* håller på att bli lefvande, hans hufvud är redan högt öfver marken!» Hon åt därpå *kiisseli* med de andra, men blef sjuk och kraktes upp allt sammans, orkade inte på äng hela den dagen. Spökerna togo fast henne, men de släppte henne snart, så att hon kunde arbeta med de andra igen.

Jussi Walivaara i *Saittajärvi* var en mäktig trollkarl. Han lag ständigt på vägar, men aldrig tordes någon röra hans lass, som han lunnade ute på garden, då han kom till bys. En gång kom han till en by, som var ett riktigt tjufhål, och värdfolket uppmanade honom att forsa lasset under tak. »Behöfs inte!» svarade han endast. En karl gick emellertid på natten och ville taga ett stort bryne och en knippa lin. Men han fastnade vid lasset. På morgonen kom *Jussi* ut och frågade: »Hvad hade du med mitt lass att göra?» *Jussi* slog honom på örat några gånger, och karlen blef då fri.

Tarando kyrkby i Norrbottens län, juni 1891, och flerstades.

3. Olof Ellas' Kaalasluspa berättar.

På *Piedjasennippura*, fyra och en half fjärdelars (fjärdingsväg) i söder om *Kelluka*, höllo lapparne förr stora offerfester, då renar dödades och stektes hela till gudarnes behag. Där på fjälltoppen fins det, påstår man — fastän jag ej har sett det, ty ingen kan komma dit — tre stycken murade stenkyrkor, den öfversta störst och två mindre längst i söder. Här bland stenarna brukade lapparne mura in kopparpengar och silfverkärl.

En gång gick en lappgubbe vid namn *Fiskari-Pieti* dit för att utforska platsen, men då han klef på muren, kommo stora håriga

maskar, stora som sparfvar, flygande emot honom. *Fiskari-Pieti* kunde ej komma in för dem, utan blef rädd och vande om. Detta har *Siri Marja Saivaroa* berättat för mig.

En annan historia har hon också berättat för mig. Lappgubben *Auurukka* omtalade, innan han dog, att han gömt undan silfverkärl och pengar i en kittel, som han gömt under en luta på norra sidan om *Saivaraa* vid *Kaliks trask*. *Kaliks* hade ställt två kittlar öfvanpå för att hindra vatten att rinna ner. Flere midsommarnätter har eld tyckts brinna där, men man har ändå ingenting funnit.

I »På skogs- och fjällstigar», *Stilm* 1894, har jag — på grund af SENS relation om vildrenen i *III Njohedsblad* 1852 — å sid 186—187 uttalandet, att »stenkyrkorna», därest de ej äro offerplatser, kunde vara gamla med tillhörande långstigar för vildren. En annan förklaringsgrund kunde vara, att man har utmärkt någon gammal gränspunkt, något som förlomdags, förutom rörelse, gånge, skedde genom att falla erötva stöckar ned. På *Revasvaara* i *Öfvertorne* hafva nyligen inträffat öfverflyttningar med stenmurar. Man har gissat, att dessa byggnader äro offer- eller samlingsplatser sedan hednastiden. — Hr P. G. LAMPA meddelar, att på *Piedjasennippura* där han varit, finnas stenläggningar med kvarlevor af renhorn (vanligen 12 st. på hvarje krets eller ring). *Lukas* vid *Saivaroa* och *Akkavare* i *Gjellivare* (på stannanda hall en omkring fem fot hög, mossbunden renhornsmassa). — *Goetz* *Wörterbuch d. Kola-lapp. Dial. XLII* berättar, att inom terska lappm. finnas flere alnar höga stenhopar (tappe eller sippitappe), till hvilkas gudar man annu bringar offer af silfver, kopparknappar, bröd och salt m. m. (Har ar altså idolen ej allenaat en sten eller sippit, västigare lappars sippit eller sippit). Renar offrades där på 1800-talet, och de somströvska rysslapparne återupptogo åren 1876—1877 renoffren, emedan de tyckt sig märka, att gudarne härmats på deras oraktlöshet. — *Castro* i *Nord. resor o. forskn. III*, s. 207, nämmer, att seida eller seita egentligen inte förekommer vare sig i finskan eller lappskan, men väl under formen seidh eller seidtr (seid, seita) i fornordiska och germanska språk. Lapparnes seida därtill ett lånord, liksom finnarnes seita.

Frins (*Lapp. mythol.*) uppger, att »seide» eller »seite» ofta placerades på en förhöjning af terrängen eller på en sten såsom underlag att så varit handelen har jag själv sett t. ex. vid Heliga tället (*Passe kartje*) i *Bluckälven* (*Smalva*), där den heliga stenen stött på en i fallet utskjutande, brant klippa, å offerplatsen där intill finnas annu renhorn, ben etc.). Kring hvarje gudabild fanns enligt *Frins* en ringmur af sten och där öfvan ett gärd af timmer, om sådant var tillgängligt. Hornen bragtes som offer och staldes som ett »horngärd» eller en »horngård», tjäärve-gärd, motvarande tjärve-kärd i *Torne* lappmark.

Frins framhåller (ant. st.), att hvarje större fjäll var ett *saivro* eller uppehålls-ort för de döda. Lapparne offrade renar åt dessa döda, så att de i pulka (kerris) och efter ren skulle kunna gasta invärdarne på ett annat *saivro*, just såsom rika fjällmän anstode. Dessa offer få ej förväxlas med sajt-offren.

Enstaka ord eller för-
 sändelser, hvilka i hvarje familj
 ha påseck, heligställen, där eller hembyrås åt natu-
 er annorlunda
 och rotter
 var den i
 komplex
 lle kunna
 vid
 nande högtid. Handlanden
 Inarilapp år 1879 eller 1880
 enar och fatt betaldt i guld-
 sa formier. För egen
 Lule vatten vid Jaurikaska
 behållande lapp Ramasu
 anordnat ett slags offer för att beveka den öfver forsen rådande gudom-
 förlana rikligt fiske. På en stubbe vid forsen hade nämligen R. utbrodt
 han lagt i halver inlindade sikar
 omma halftunnor med mynningen gapande
 Hjalper nu hvarken anordningen med votiven
 g eller grupperingen af fiskkarl utmed forsen, torde det kunna
 Ramsu upptoge sin stam förra bruk att med fiskfett och fisklefver smorja
 den sått, som för närvarande st. strandkanten ofvan Jaurikaskakuoika, dit den för en
 inograts rekning blifvit framskallad från en närliggande ort. Ramsu är berömd
 som trollkarl och lär själv vidgå, att han har förmåga i detta henseende. Den gamla
 gudatron är seghvad i den ensliga, allvarsbjudande lappmarken, och all möjlig öfvertro
 förekommer dessutom allmänt i den öfre norrland-ska skogs- och fjällbygden
 De »håriga maskarna» finnas flerstades omtalade i den äldre literat. I
 parnes trolldom kallas på norska »gane». Man kunde även på långt afstå-
 eller forgöra övanner. Intressant är i detta samband det ännu levande finska ut-
 trycket, att »sjukdom kommer som om den vore kastad på en» (tanti tulie niinkun
 vatkatto = jag har fått ondt hit (i st. f. hars. o. s. v.)
 kaalastupa i Torne lappmark, juni 1891

4. Jonas Olsson Soutojärvi berättar.

Har på *Pyhäkielinen*, den här höga bärgkammen invid *Soutojärvi*,
 bodde förr en gud. Ännu för omkring 50 år sedan gick en gärdes-
 gard öfver bärgets sluttningar ned mot en vik (*ara*) i träsket, ty

Soutojärvi-borna voro den tiden mycket rädda för att kreaturen
 skulle komma in på det område, som var helgadt åt guden.

Till *Haltisaari* (andeholmen) här midt i träsket för guden garna
 emellanat öfver, och förr var det farligt för människor att färdas
 gudens vagn eller fjärden mellan fastlandet och holmen mellan
Pyhäkielinen och *Haltisaari*, men numera later det sig göra utan
 vada.

På *Soutosaari* finnes en stengrund med timrade väggar. Påsk-
 afton och midsommarafton brinner det där öfver, och det kanner
 också folket i *Puolttasjärvi* till.

Inga vidare uplysningar stodo att vinna angående detta senare förhållande. Man
 kunde ej närmare till platsen, såde man — men man hade kanske föresyn att förra
 den, i händelse det skulle bringa något slags ofart.

Vidare angående *Haltisaari* har jag antecknat i boken »I Nordanland», (Sthlm
 1900), sid. 217. Offerplatsen mäter omkring 3½ meter i diameter, och själtva eldstaden
 är betäckt af och kringgårdad med stenar, hvarunder räkas ett kvartersdjupt asklager.
 Grdgropar synas öfverallt på holmen. »Haltia» (lappska haldi) var enligt Fries
 Lapp. Mythol.) den speciella gudomen eller skyddsanden på hvarje plats.

Soutojärvi i Lule lappmark juli 1891

5. Tolfman Mikkel Henriksson Runakka berättar.

Vid vägen mellan detta *Moskajärvi* eller *Moski* och *Aurakko*
 ligga två trask, vid hvilka man förr offrat åt de lappska sten-
 gudarna eller *säjtarna*. Ena platsen är vid *Sarejärvi*, där det fins
 stora hopar af gamla renhorn från offerfe-terna. Nu äro hornen
 halfmultnade och täckta med grassvale, och när man stiger öfver
 dem, frasa de sönder som grenar och kvistar i skogen.

Andra stället är vid *Sarejärvi*. Här stodo förr i strand två
 stenar, som dyrkades som gudar. Den manliga stenen kallades
Anttaja (gifvaren) och hade ordentlig kropp med hals och hufvud,
 men den kvinnliga stenen saknade en lika väl utvecklad gestalt,
 och namnet mins jag ej numera. På 1840-talet gick jag, som då
 var en liten pojke, med min omkring år 1880 dode far ned till
 träsket för att fiska. Min far formade mig att i alla mina dar

varda stenarna och att liksom nu med fett från den största fisken tillvinna mig gudens behag. Vi smorde stenarna med fiskfett och slutade vårt fiske, men då slog jag sonder stenarna, ehuru jag aldrig tordes berätta det för gubben, som då skulle profeterat om offret öfver mig och de mina.

Från *Saivojaur* vid Gellivare har jag till Nordiska museet nedskaffat två säjtar jämte en knippa gamla renhorn, afvensom vid *Lismajärvi* inom Gellivare socken förvärfvat. Den ena säjten är af Skansen. Denna senare säjt skulle kosta fem kronor, den andra är af krona såsom full likvid. Detta tyckte karlen vara »för litet» och ville behålla den i traskstranden och fått stora pengar för den. Han ingerköpt och ville ha sin säjt till baka. Den är af Gellivare, Lule lappmark, den 12 juli 1891.

6. Smärre anteckningar från svenska, norska och finska Lappland.

Toppen af *Vittangvaara* vid *Vittangjärvi* är ett gammalt offerställe. Den kallas också *Uhrilaki* (offertoppen). Märkvärdiga »byggnader» af sten pastas finnas där uppe. [Uhripaikka, = offerplats, är den vanliga finska benämningen på dylika ställen.]

Vid *Muonionvaara*, ungefär 1 mil från gården, finnes en s. k. *saitakivi* (säjtsten). Det är ett väldigt block och omöjligt att fort-skalla. Omkring 7 fot högt, 6 fot bredt och 6 fot långt. Engelsman-nen JOHN WOLLEY ristade 1854 eller 1855 runor i en slinga på stenen.

Kyrkan i *Karesuando* har namn om sig att kunna gifva verksam hjälp i hettiga sjukdomar och andra svårigheter, hvari nomaderna under sina fjällflyttningar kunna råka, därest man besluter sig för att skänka henne en eller flere kronor. Af sådan anledning har kyrkokassan tid efter annan fått mottaga penninggåfvor af nybyggare och lappar från så väl den svenska som den angränsande norska lappmarken.

År	1890	inföto	10	kronor	af	3	gifvare
1891	»	14	50	»	1		
1892	»	5	10	»	2		
1893	»	6	85	»	3		
1894	»			»			
1895	»	21	75	»	1		
1896	»	18	50	»	1		
1897	»	21	10	»	10		
1898	»	14	25	»	6		
1899	»	4	—	»	6		

Under tio år altså 116 05 kronor af 46 gifvare.

Vid *Edjajaur* fjällvatten omkring 2 mil från *Karasjok* voro en gang några lappar för att fiska. De smorde en i stranden stående säjt med fiskfett ochingo rikligt byte. Tredje dagen pastod en af lapparne, att det var syndigt att smörja säjten, hvarför man denna gång lät guden blifva utan sin tribut. Men såingo de knapt en enda fisk. Fjärde dagen smorde man därför igen säjten liksom förr, och nu vardt fiskelyckan genast bättre.

MIKKEL KEMI, som är rikaste lappen i *Karasjok* (han eger omkring 3,000 renar), såg en gang under höstflyttningen något underligt komma vandrande öfver ett träsk. Foremålet liknade ett par »äcka» eller något sådant. Följande år frös en flicka i hjäl på samma plats. Det var altså ett *förbud*.

Aduakande kallas säjtar, som äro begrafna under jorden, så att ej folk skall få tag i dem. Hvarje Sankt-Hansafton och hvarje jul afton brinner eld öfver sadana ställen, där man då kan få reda på dolda skatter och se märkliga ting: rattor åka med hastlax o. s. v. En gang nyligen sutto två vuxna män, Gustaf Kyrö och Amund Hansen, på en dylik plats strax bredvid kyrkbyn och spejade. Hvad de varsuade har jag ej lyckats erfar. En regel lär vara att förhålla sig alldeles tyst vid dessa tillfällen. En kvin (finne) pastas hafva grävt på detta ställe.

Vid *Garden*, fyra mil från *Karasjok*, hörde »Lille Clement» (Clement Clementsen *Karasjok*) för några år sedan en *apparasj* (pl. apparatja) högljudt klaga öfver den tunga lotten att ej komma till grifftero.

Fris har *abar*, *abarasj* o. *aparasj* i Lex lapp, men *apparasj* i Lapp. M. h. o. (s. 105) och *apparashj* i sin »Lajla», där det utsatta barnet ropar efter kristhet det. LAURA KIEFER uppgifver, att barnet ropar moderns namn. Lapparne äro öfveralt rädda för dessa rop. NICOLAISSEN (*Sagn og Eventyr* I, s. 81) citerar en dopformel i fråga om *utboren*, som sedermera upphör att klaga och banna öfver sin moder, liksom Qvigstad o. Sundberg (*Lapp. eventyr*, s. 173, noten), hvilka uppgifva dels att det utsatta barnet blir *apparasj* efter 7 års förlopp, dels att det efter undtänget »nöddop» enligt den citerade formeln andock visar sig hvart annat år ätven framgent. Jfr HERM HÖRBERG's uppgift (Se *folksagner*, s. 91 o. 211) om *myling*, *myring* o. *myrding* i sådra svenska provinser.

Då lapparne i dessa trakter svepa ett dött barn, smörja de in sin näsa och näsborrarna med beck och tjara. Man har nämligen

der i det ene øie, at det bringar døden, om ulykken kommer i den anden.

En gammal lappkvinna *Ane Antigalga*, som dog i slutet af 1880, var närmare 100 år gammal, offrade gärna smärre föremål, som garn, gamla kläder o. dyl., till säjtar, som hon hade förtroende till.

På fjället *Rastigaissa*, omkring 2 mil från *Lercojokk*, har hela vilda toppen varit offerplats. Ännu i dag tror folk, att det blir svart väder, om man talar illa om *Rastigaissa*: snöyra, dimma och köld.

För några år sedan ankom — berättar man i Karasjok — en lapp från Koutokäino eller Väst-Finmarken under varfisket vid Porsanger fjorden och gaf sig ut för att vara *noaid* (trollkarl). Han gjorde en mängd konster och väckte stort uppseende bland lapparne.

Stallonaste (jättestjarna) kallas ett rektangulärt, numera sällsynt förekommande silfversmycke med en skalle i midten och tre figurer på hvardera sidan, prässade med schablon. I *Koutokäino* uppgifves, att dylika smycken, som anses ega läkekraft, pläga föras från den ena lappbyn till den andra för att bringa de sjuka hjälp och undsättning.

Vid *Skilkasjjavre*, 3 mil söder om Kontokäino, finnes en sten, som man fordom smorde för att få godt fiske. Om denna säjt berättas följande. För 3—4 år sedan drogo några fiskare not i *Skilkasjjavre*. De aftalade att kasta säjten i sjön, om de skulle få klen fiskafänge. Noten kom allt närmare land, och lapparne sago, att en stor mängd fiskar glimmade inom garnen. Då uppstod plötsligt en stark storm, som dref noten från strandbrädden långt ut på sjön och kom de goda förhoppningarna på skam. Lapparne förstodo, att det var den förgräddade säjten, som ville hämnas och visa sin makt.

Följande säjtplatser i Finmarken hafva vidare antecknats: *Hal-*
deladne (norr om Aldisjaur: renhorn och flere säjtar); *Gargorare* (2^{1/2}
mil söder om Koutokäino: stensättning och stor säjt jämte renhorn);
Hjallasjare (1/2 mil öster om Koutokäino, åt Autzi till: renhorn,
en större sten med en liten ofvanpå, snövit, tros hafva fallit ned
från himlen); *Fallegädge* (mycket renhorn; tar man något skedämne

eller dylikt därifrån, drabbas man o villkorlig n af (olycka); *Tsunne* mellan Alten och Karasjok (st farande); *Sandunjunne* mellan Karasjok og fjorden); *Fuodeqoka* (= f. *Outakoski*: två sidan om Tana gränsälf, och massor af ben och renhorn vid *Mortensnæs* efter Varangerfjorden och vid *Kor Varanger*.

Fjorden Aarö nära Alten, mellan Jupa och Kragerø i Nordfjordstima varit ett fräjdadt lapskt offeringsställe. Här ha kolossal, upprättstaende sajt, och i en hala på den svartillgänglig on hafva anträffats kranier och ben af björn i djupa lager. Sk inspektör Axel Hagemann har till Kristiania museum insändt en hel del fynd från denna

FR ROBE (*Optegnelser*, s. 24) har hört berättas om en kyrka och fästning i forntiden på denna ö.

Forestående anteckningar rörande Norge äro sammanbragta enligt meddelande af lappar i Finmarken. Namnen och benämningarna älså här *lapska*. Angåen noaiden eller noiden vid Porsangerfjorden upplyser i bref af 7 febr 1900 kyrkoher i *Karesuando* ISAK JOHANSSON att våra lappar och nybyggare lära rådfråga en berömd nåid ifrån Porsanger i Norge, hvilken plagar besöka Skibottens marknadsj ärligen, för att få anvisning på den eller de personer, som stulit från dem. Samm nåid lär ock rådfrågas för sjukdomars botand.

se P. A. LINDBOLM: *Hos lappländer*, s 15. N.

burden. I Lule lpm. förekommer namnet *äppar* (pl *ä*,) den efter ett i lödrom födt eller för vanskaplighet etc. fördomtn

tulas t. ex om flere *Äppartjakko*, där vålnaderna ropa, och lapp

att flytta där förbi

För några år sedan anlände till *Kittilä* kyrkby i finska Lapp-land en nybyggare från ryska Karelen på väg norr ut. Länsman-
nen fann karlen misstänkt och inberättade saken för kronofogden,
som tog honom i förhör. Ryssen upplyste då, att han var på väg
till *Inari* för att rädföra sig med en trollkarl! Han bad nu kron-
fogden vara god att ej utsprida något om resan, ty då blefve troll-
domen krattlös. Trollkarlens namn ville han på inga villkor säga.
En egendomlig tids- och kulturbild, och egendomligt desslikes, att
trollkarlens anseende var så vida beryktadt!

Här uppmärksammas några sajtplatser. En sådan finnes vid *Rastinhylä* (*Ferranimo*), 3 mil från Kittilä kyrkby. I *Jerisjärvi* nära

Muonio finska kyrkby finnes en udde, den s. k. *Säitaniemi*, där man offrat åt en stor stengud (högar af horn af vilda och tama renar). Mellan länsmansbostället och kyrkplatsen i *Utsjoki* finnes en sten *Säide*- eller *Säitäkivi*, till hvilken man offrat. Den liknar en enbifvud. På *Juppura* vid *Hätta* kyrkby samt på nordöstra sidan af *Ounasjärvi* vid *Hätta* finnas säjtar.

I nordligaste Finland och angränsande trakter af ryska Kola halfön har jag sett genomborrade björntänder burna som amuletter, bundna med en sensnodd vid baltet. Då jag sökte köpa en dylik tand och anmärkte, att det var en ovanligt stor björntand, skyndade lappen att anmärka: »Det er rensdyrben!»

En typisk afbildning finnes å sid. 28 i HILDEBRANDS och MONTELIUS' m. fl. Sver.

K. och flerstades 1880 - 1891

Enligt meddelande i Lappska missionens vänners berättelse för 1 jan. 1881 till 1 juli 1882 (Stöhm 1883), s. 39, offrade på 1870-talet en nybyggarlapp i Gellivare obok åt en sajt vid *Saivojaur*, sedan fisket där lämnat godt resultat. Likaså uppträdde icke länge sedan en sajt i *Arjeplog* smordes med fiskflott såsom en lapp af vördnad och tacksamhet. Huru som helst ligger mycket, som vi kalla »hedens» närmare oss i tiden än vi tro, och den gamla åskådningen lever nog än ett litet lif i ensamhet och skymundan. Att *Qvigstad o. Sandbergs* uppgift (Lapp. eventyr, sid. XXVIII) är felaktig och vilseledande måste jag eftertryckligt påstå, och tillräckliga bevis för detta påstående torde jag lämnat redan i förestående uppteckningar och noter. Enligt dessa herrars utsago skulle emellertid hvarje erinring om lapparnes forna tro nu vara »spörlost försvundet». Likaså djärfvas de påstå, att den stockholmske mission föreståndt ialfald lige fra først af ikke et eneste individ med hedenske begreber blandt lapperne i Norge». — Ack, lapparna hafva nog i minne, huru prästerna brant deras gudabilder och spåtrummar, huru de förföljt dem för deras »naturliga religion», huru de stadse velat »omvända» dem. Skulle lappen våga inlåta sig på en dispyt med prästen, då han på förhand vet, att han skyntas och hanas? Han går ur vagen — mottar dopet, men forttrar i sin ensamhet att vara en lika så god helning som forut. Att en lappsk *magus* åtminstone ibland kunde »spå» eller »se rätt», veta vi af ett möjligast ojäfvigt vitne, prosten JOHANNES TORN RUS, som år 1672 skref en skildring öfver Torne och Kemi lappmarker. Tornæus berättar, att en medelålders lapp bar fram till prästen och utlämnade sin spåtrumma, såsom T »lange påyrkat hade. Sade han: andock jag denna nu bortgifver och gör mig ingen annan trumma, så ser jag likval, *nimirum absentia*; och tog mig sjelf till exempel, sade att hvad på den resan mig handt hade, och det var allt så sunt. Hväl skall jag göra med mina ögon, sade han, jag ser om jag vill eller icke». Tornæus sade emellertid lappen, att han »lög alltsammans hvad han om min resa sett hade. Ty jag ville intet att lappen skulle berömma sig af satans uppenbarelse».

7. Häradsdomaren Paul Valli berättar.

Följande sägen berättas här i Inari lappmark. I den tid, da laglösa förhållanden ännu rådde i landet, hände sig att en anständig flicka hade två friare och ej ville gifva någondera af dem korgen. Båda voro nämligen bra karlar, och frieriet drog länge ut på tiden. Till sist församlade sig byns älsste och lade råd, huru man borde göra i ett sadant fall som det förevarande. De rodde till *Pelurniemi* på södra sidan af *Inari träsk*, där det fins ett smalt sund med en sten i midten. En af de älsste steg upp på stenen och afkunnade följande dom: *Sigga* — så var flickans namn — skulle ställas på stenen, som var midt i sundet, och fastmännen på hvar sin strand af detta. Så skulle de skjuta pilar på hvar andra med armborst, och den öfverlevande finge taga *Sigga* till hustru.

Saken blef på detta sätt ordnad. *Sigga* satt på stenen och var glad öfver att få sitt öde afgjort, ty åtminstone en af de två skulle nu bli hennes man. Men hon tyckte tiden gick en smula långsamt. Folket hade dragit sig åt sidan, och de båda medtattarne stodo beväpnade bakom stenarna på hvar sin strand. De tittade båda upp samtidigt och sköto samtidigt. Båda blefvo härvid träffade och dogo på flacken. Flickan stod på stenen och skrek: »O, barmhärtige himmel, o sol, måne och stjärnor, huru har det icke nu gatt!» Folket skyndade till och lyfte flickan ned i båten, men man trodde fortfarande, att friarne voro gömda bakom stenarna i strand för att ej låta sig ses af hvar andra. När man såg efter, fann man dem emellertid döda båda två. Då rodde sällskapet ett stycke, och man öfverenskom att kalla sundet *Kalluttasalmi* (sorgesundet) och holmen *Kalluttasaari* (sorgeholmen), hvilka namn ännu i dag bibehållas. De rodde sedan till *Nestorsalmi*, där *Sigga* blef så sorgsen till sinnes, att hon höll på att mista förståndet. En af de älsste, *Nestor*, fattade henne här i armen och tröstade henne. Vid en annan holme skulle hon ovilkorligt i land. De stego då i land på en udde, där *Sigga* bitterligen grät och samme gamle *Nestor* åter sökte trösta

henne, så att de kunde få henne med sig till baka i båten. Holmen kallas ännu *Nestorsuari*, udden *Siggunnikuniemi* (Siggas gråtudde).

Nestor lofvade att vid behof hjälpa Sigga, och det gjorde han också, ty en gång förde han henne med sig fram till Varanger i Norge, där han gifte henne med en präktig karl. Där lefde hon lyckligt samt följde med man och barn vid fiske på haf och träsk, sasom i *Einalompolo*, *Nutkojärvi* och *Sivakkajärvi*, och äfven finnes ett ganska vackert ställe vid *Atkojoki* strand, där de uppehöll sig om vintrarna, de och deras slakteringar, där lindorna ännu stå gröna, fastän stället nu länge saknat någon, som bott där. Ännu i dag plägar man bärga de lindor, som kallas »Siggas lindor».

Jag kan också en gammal saga om en, som var missnöjd i medgången. I ryska lappmarken bodde en gång ett fattigt äkta par, som blott med möda kunde draga sig fram i sitt armod. En eftermiddag satt gumman nära spiseln, värmd sig vid elden och stickade strumpor. Hon jämrade sig öfver sin fattigdom och sin sjuklighet. Gubben gick ut att söka ved i skogen och draga hem veden till gården. Han suckade flere ganger och tänkte, att, om han liksom många andra hade lyckan med sig, då skulle också han kunna lefva i världen. Så kom han till en stubbe och tänkte klyfva honom till bränsle. Han slog profvande till ett tag med yxhammaren. Då fragade stubben: »Gubbe, hallå gubbe, hvad vill du?» Gubben blef förskräckt och svarade, att han ville ha ved. Stubben sade: »Gå hem, det fins ved!» Då gubben kom hem, fann han så mycket ved som behöfdes.

Gumman undrade och fragade, huru han hunnit skaffa hem så mycket ved. Då berättade gubben händelsen. Gumman menade: »Nog fins din lycka i den stubben! O, att du inte sporde honom sanningsenligt, om han var vår lycka, och hvarför han låter oss lefva så här dåligt! Gå nu och fråga, om du kanske kunde få något mera, och bed om rikedom och bättre dagar än vi hittills haft!» — »Nej», svarade gubben, »jag går ej ut nu, då det är mörkt; är det inte treffligt, min hustru, att få sitta bredvid spiseln i kväll, då vi

hafva ved? Men nog skall jag i morgon ut och se efter, om var lycka verkligen fans där borta!

När dagen grydde, gick gubben ut i skogen. Stubben stod kvar på sitt ställe, och gubben tittade på den. Så slog han på stubben med sin yxa liksom dagen förut. Stubben fragade: »Hallå, hvad vill du?» Gubben sade: »Mjöl vill jag ha, när jag är hungrig.» Stubben sade: »Gå hem, där har du mjöl.» Vid hemkomsten fann gubben mjöl så mycket som behöfdes. Hustrun menade emellertid: »Nog är det ju alltid bra att ha mjöl, men om vi hade någon fet mat också! Bad du inte att få något annat än mjöl, eller fick du inte?» Gubben svarade: »Nej, jag tordes inte begära så mycket, ty jag var rädd att då ej få något alls.» Han sade vidare till gumman: »Vi ha ju, hustru min, kakor att vi få äta så mycket vi vilja.» Hustrun sade: »Gå nu och bed att få rikedom i hast, om vi kanske skulle få det också.» — »Nej», svarade gubben, »jag går ej ut nu da det är mörkt, men kan hända att jag går i morgon och ber att få rikedom.»

Natten gick till ända, och det blef dag. Gubben gick som förr till stubben i skogen, bultade till ett tag med sin yxa. »Gubbe, hallå gubbe, hvad vill du?» fragade stubben. »Jag vill bli rik», svarade gubben, »ty annars kan jag inte få det bättre.» — »Gå hem», sade stubben, »rik är du, men bed nu ej att få något annat.» Gubben gick hem, och i stugan fans allt som behöfdes. Mat fans och alla slags rikedomar. »Nu», menade gubben, »nu har jag, min gumma, funnit lyckan, nu äro vi lyckligare än någon annan, nu kunna också vi lefva i världen.» Och så lefde de sin tid. Det går bra att lefva, när man har allting. Men gubben började gå och fundera. »Jag skall ännu en gång gå till stubben och bedja om något», sade han en dag. Hustrun frågade: »Nå, hvad skall du nu bedja om, vi ha ju allt hvad vi behofva?» Men gubben sade: »Min lilla gumma, nog ha vi ju nu allt annat, men många ha mera anseende, än hvad vi ega.»

Gubben hade bestämt sig för att göra ett nytt försök. Han gick åter ut och bultade på stubben. Stubben sade: »Hvarför kommer du nu hit? Har jag inte sagt till, att du ej vidare skulle få

komma? Du har ju nog och mer än någon annan, men ändå är du missnöjd. Gubben svarade: »Ja, jag var ledsen öfver att behöfva begära ännu något mer. »Får jag eller får jag ej?» frågade han. Stubben svarade: »Ja, en gång till, fastän det är för mycket!» Gubben sade nu: »Om det vore möjligt, skulle jag vilja ha detta zarens rike.» Stubben lofvade detta: »Gå hem, du är zar (*tsaari*), men kom nu aldrig mer!» Gubben lofvade lyda. När han kom hem, klädde sig hustrun i purpurkjolar, och åt gubben var också en liknande brakt färdig, och tjänarne började kläda honom. Nu sade gubben: »Nu äro vi en zarfamilj, folket bugar sig för oss, alla som se oss! Men icke alla känna oss, riket är litet, och rädsla börjar på att besvara mig. Anseende ha vi nog hos somliga, men ej hos alla.» Gubben rådslög med sin hustru: »Hustrun min, hur känner du dig nu som zarevna (*tsarskoma*)?» frågade han. »Jag tycker att den sista rikedommen var den allra bästa», sade hustrun. »Nej», sade gubben, »begär efter anseende har jag nu, och jag går nog kanske till stubben än en gång. Jag vill bli Gud! Då kommer ingen att ha mera anseende än jag. Men det är nog ej riktigt bra att gå dit mera, ty han var ond, då jag var där och bad om det sista vi fingo, och han förbjöd mig strängt att komma vidare, och jag lofvade att ej gå dit mer.» Hustrun sade: »Gå inte dit mer, när han nekat dig att komma.» Emellertid menade gubben: »Jag är nu allas öfverherre, han kan nu icke neka mig!»

Och så gick han dit ut i skogen ännu en gång. Tjänarne höllo upp hans kläder på båda sidorna. Han befalde sin kammarherre att slå på stubben. Stubben sade: »Hvarför kom du ännu en gång? Förbjöd jag dig icke att komma vidare? Hvad vill du ännu ha, missnöjde gubbe?» Gubben svarade: »Gud vill jag blifva nu!» Stubben sade: »Gå hem, du är gud!»

All grannlåten forsvann med det samma, tjänarne och purpurkläderna voro liksom bortblåsta. Kvar stod allenast gubben i sina gamla trasor. Då han kom hem, reste sig hans gunna i paltor bredvid spiseln, där hon satt och stiekade strumpor. Jamrande sig öfver sin fattigdom och sjuklighet sade hon till mannen: »Du gick ju ändå till stubben, fastän jag sökte hålla dig till baka. Trodde

du skulle kunna reda dig med hvad du hade, när du var omöjligt att blifva Gud! — Omöjligt också att bedja om. Nu ha vi nog svalta i himlen!»

S. S. S. I en sagan

En sagan från Norrbottens län.

I en by *Sjonni* vid staden *Kuola* (Kola), var det en gång en man som höllo på att hugga båtvirke och timmer. Om natten gick han i skogen nära sitt arbetsställe med *bärkarna* (renoxarna) strax i grannskapet. En man, som var en riktig fattiglapp, vaknade hastigt ur sömnen och hörde alla hugga. Han trodde, att han var i ett litet skog och gick ditat, darifrån de andra hördes. Manljus var det. En man i en vit klädd, men han kände honom ej. Då frågade han: »Hvad är din lycka?» Framlingen svarade: »Ja, är din lycka». Ater märkte mannen sig gå bredvid en annan främling och frågade: »Nå, hvem är du då?» Då svarade alla, som voro där: »Vi äro din lycka». Mannen sade: »Vete 'hahu' hvad som är min lycka!» Han frågade: »Hvad är min lycka?»

Da visade de: »Dar ligger din lycka! Din lycka gitter ej stiga upp så tidigt som vi andra, hvilka äro vakna, då andra sofva.» Mannen tog ett trastycke och började med detta piska upp sin lycka dukliga tag, men den började jämra sig svårt och sade: »Tukta ej, tukta ej, nu stiger jag opp, vaknar och börjar lefva; gå och lägg dig utan bekymmer, du liksom andra människor!» Mannen gick då till baka till sina kamraters lägerplats, där alla sofvo och snarkade. Han lade sig också att sofva och steg sedan upp med de andra vid arbetstid. Han började därefter så småningom blifva allt rikare och rikare.¹

»Hahu» har jag icke kunnat öfversätta

¹ Ehuru sist anförda berättelse i föreliggande form — må handa genom felaktig tradition — förefaller oklar, har hon dock anförts i det skick hon af antecknaren meddelats för att till äfventyrs landa framtida forskare till ledning

8. Heikki Rovanen i Kittilä berättar.

P *Kannanurmunkangas* vid norra sidan af *Kittinensjoki* (alfven
A mellan *Waulo* och *Taut*) I fördom en *uotta* (troll
E En gång föll han i ekstas och bad då sin son att väcka
med foljande .

Din lilla barns fader
 Din lilla barns långa farmor,
 Din lilla barns tvära vindlingen
 Snurra och p'! Vakna, fader som sover,
 Snurra och p'! Iva å nyo!

Tuolla minun isä makaa
 hainvin suolen seikelossa,
 kolmanessa koikelossa
 Nouse! Herää ylös sinä joka makaat
 ja nouse ylös niin saat elää!)

Pojken erinrade sig dock icke dessa ord i ratta ögonblicket, utan började sjunga dem först efteråt och skramlade på trolltrumman (kannuslauta), men gubben kom ej till lif igen, utan lyfte blott upp hufvudet och sade: »Hvartill nyttar detta, då det en gång är för sent! Där fick trollkarlen ligga, och hans kropp ruttnade med det samma. Han kunde nämligen icke vidare få någon hjälp af sin trolltrumma.

Lapsk trollkarl, som kan försetta sig i ekstas, heter på finska *noita*, pl. *noitat*, på lapska *norda*, pl. *nordak*. I ryska lappm heter han *noajte* (Genetz). I svenska litteraturen heter han nåid eller nojd, i den norska *noaid*. Besvarelse i fråga om jämföras med Kalevala-runans (XXXVIII, v. 227—228 enl Rothsten = XXVI hos Castren) sålän snolen soukerosta, kolmannesta koukerosta. Om trollkarlen Karkias berättar Castren (Nord resor o. forskn. I, s 30), att han flere år uppehåll sig i en gaddas lefver. När en trollkarl hos de sibiriska folken (jamaa) på detta sätt bytte gestalt, kallades han på lapska *viroladsch*, på finska *virolainen*. And Jon Sjögren (*Anteckn. om församl i Kemi lappm*) berättar om en lapp i Sodankyla, som förvandlade sig till en id (sid. 183, 184). Konsten synes för öfrigt nog så gammal. I Edlén berättas nämligen dels att Loke efter sin stora truta med gudarne flydde i skepnad af en lax (i lax liki) i Frånangers förs, där gudarne fångade honom, dels att en dvärg Andvare länge uppehåll sig i en gaddas skepnad i en förs och där fick sig mat.

alt satt att väcka kamraten
upp. Hvem kunde för öfrigt
När han ej fick den andre att vakna och såg, att i
genvag och närmade sig, grep han yxan och högg ett
en trebördingsbat, som var långt upplagen på land, och lade tof-
terna däröfver. Själf sköt han den andra båten ut på träsket och

Ryssen, som såg den nyemnes båt på vattnet, sprungo i full fart ned till katan och mördade den sofvande karlen. Darpå sköto de ut trebördingsbåten och började förfölja den andra, men då de kommo ett stycke ut, sjönk deras båt, och de plaskade, tills de alla sammans drunknade. Detta ställe kallas ännu *Molkansalmi*. En del af fienderna försökte simma till flyktingens båt. En försökte få tag i batbordena, men blef slagen på fingrarna med åran, så att en guldring, han hade på ett finger, flog in i båten. Denne ryss och alla hans kamrater drunknade.

När vi här och i det följande använt ordet *ryssar*, orsakas detta dels af att berättaren använt termen *vihavenalaisia* [fienderyszar] och att allmänna meningen i orten betraktar dem som *ryssar*, dels af att de faktiskt kommo från ryskt område. Emellertid voro de ingalunda ryssar, slaver, utan tillhörde en fordom stor och betydande folkstam, *kareler*, som blifvit fördrifna af ryssarne och från sina hemorter företogo vidsträckt plundringståg uppåt nuvarande finska Lappland (dåvarande svenska Kemi lappmark), norska Finmarken och långt nedåt svenska lappmarken. Man hör sågner om dem taljas ännu i Peuraure söder om Kvikkjokk (en lapsk bedrift i den s. k. Karjelkärsö). Ibland användes också den riktiga benämningen *karejalaiset* (karelerfolket), på lapska *karejeh*. Enligt Strom o. Ketzius kommo lapparne till den skandinaviska halfön samtidigt med yngre nordiska stenåldern. I äldsta tid ströfvade de omkring i de lura fjällöknarna norr om polcirkeln, men flyttade på 1000-talet ut mot söder och väster. Emellertid kom en af ryssarne undanträngd folkstam *tshuderna* (lapparnes fjudeh, = skyther?) och höjdade den lapska utbredningen. Tshuderna företogo plundringståg på lapparnes områden och dräpte den ganska värnlösa befolkningen, som endast med list kunde draga sig ur det alltför ojämnna spelet. Lapparnes nästa och värsta fiender blefvo karelarne, som fördrifna från sin hemvist vid Hvita hafvets kuster gjorde invasioner i lappterritoriet. Sagorna berätta, att de blifvit utlockade af krigsvandrande ryska handlande (*laukkuryssat*), men anledningen var nog dels påträngning söderifrån, dels oförlig behandling af de privilegierade köpmännen.

Väl det var en rysk båt som kom till ön. De stego upp på en höjd och låg att sova; blott en höll vaken och vaktade. Laurukainen var emellertid en trollkarl och fick afven denne i sömn. Därpå sköt han ut båda båtarna och ropade: »Nu har stormen tagit båtarna!» Ryssarne vaknade och sprungo ut i vattnet för att taga reda på sina batar, men Laurukainen rodde lugn sin väg och lät ryssarne plaska bläst de kunde, ända tills de drunknade. Holmen heter ännu *Molkonsaari* (udden Molken).

[illegible]

Fortsetzung

HUGO SAMZELIUS.

Sagor och sägner, skrock och öfvertro
från finnbygder och lappmarker.¹

9. Juhan Abram Suutari i Kittilä berättar.

A. Om oppkomsten af navnet Kittelå.

När jag var en liten pojke, hörde jag ofta gamla gubbar och gummor tala om allt märkvärdigt, som de hade hört af sina förfäder. Jag var mycket road af dylika berättelser och lade dem mycket noga på minnet, och då de gamla gubbarne och gummorna märkte, att jag ville hafva grundligt reda på allt, ville de å sin sida gärna berätta. Jag tyckte det var trelligt att höra berättas om hura namnet Kittilä uppkommit, om de ryska fienderna, om *noital* och *jatulat*. Besynnerligt är, att deras berättelser alltid så noga öfverensstämde, att knapt ett ords skillnad fanns

Dessa berättelser börja i hednatiden i Lappland, då evangeliets ljus ännu icke syntes eller spordes i de djupa ödemarkerna och skogarna. Det glest boende folket utgjordes mest af lappar och några finnar, och de voro alla kringflyttande. Detta atlagsna land var då för tiden mycket litet kändt äfven i Finland, men alla visste, att där bodde lappar, samän och trollkarlar (*noitat ja vetohajat*). Några funnos dock, som kände till lappmarken och hade rest där. Dessa voro kringvandrande ryssar (*laukkuryssat*), af hvilkas re-

¹ Fortsättning af den i *Middellanden från Nordiska museet 1902* införda uppsatsen

ga handelser foljde. Finland fick vid denna tid mycket svart och bada i blod. Detta var i den stora ofredstiden. Man hade trott, att i lappmarkens dalar och fjällklyffor, skulle få bo i fred, men så blef det ej. Lapplandsborna fingo också sin del af de lidanden, som öfvergingo landet. De omtalade lankkurysarne drogo med sig på rof begifvet folk, som for omkring och plundrade, mordade och röfvade allt de kunde komma öfver.

En gang kom en röfvarfloek till Kittilä kyrkby. Den fastboende plundrades, mordades och uppträndes. Det skedde noga, att ingen blef vid lif i gardarna förutom en flicka, *Kitti*, som gömt sig i en rofkällare. Hon ensam blef vid lif i Kittilä by. Två byar finnas här på något afstand från hvar andra. Af denna handelse har Kittilä fått sitt namn. Gamla personer visste ej riktigt säkert, i hvilkendera byn *Kitti* bodde, men troligtvis var det i nedre byn, *Ala-Kittilä*. Några sade, att *Kitti* bott i nedre Kittilä, där nu gamla *Salmitalo* (gården vid sundet) är belägen. Ja, ända från denna stund kallades byn Kittilä, och detta blir kan handa lango byns namn. Man bestämde, att detta namn skulle gälla äfven hela socknen.

Kronologen *On. Ex. AUNGER* meddelar, att, enligt uppgift af *N. P. LOUKINEN*, *Kitti* skulle bott i *Pietarinkenttä*, en åker vid *Aukenujoki* nära prästgården, alltså i *Ylä-Kittilä*.

B. Om de ryska fienderna.

S. k. fienderysar och röfvarer hafva i forna tider ofta rest för att plundra och röfva. Gamla personer sade, att lapparne hade sin egen marknadsplats på skoglösa sandheden å landtungan mellan de afsides liggande *Loakmenjoki* och *Kapsajoki*, och dit samlades på vanlig tid många lappar ända från *Inari* för att sälja skogsvildt, hudar och annat, och handlande kommo från många håll.

Ryssarne hade också fått veta detta, och kände noga till tiden, då lapparne brukade komma dit. Då marknad pågick som bäst, kringrande ryssarne hela marknadsplatsen, och alla plundrades och mördades. Så gick det med marknaderna vid *Kapsajoki*, och efter den stunden såg man där aldrig mera folk till sammans. Ännu kan

man fortfarande se kata-elldplatser i närheten, strax intill *Kulä*. Detta är en påminnelse om de ryska fiendernas verk.

Eller så sägas ryssarne i all vänlighet besökt den bekante trollkarlen (*lovinoita*) *Päiviö* vid stranden af *Rastijärvi*, där *Päiviö* hade ängslägenheter (*kenttät*). *Päiviö* också bodde där, och man sag ryssarne på andra sidan träsket, sade han: »Nu kommer ryssarne!» (*kargaluset*). Ryssarne kommo. *Päiviö* hemkom till den andra stranden med en flotte och tog hem dem till sin ängeskata. Den vik, hvarifrån *Päiviö* hemtade in ryssarne, kallas ännu *Kargalanperä*. De voro hyggliga gäster i *Päiviös* *kenttä*, ty de visste, att hushanden var en stor trollkarl. De voro så rädda, att de ej på något sätt tordes skada *Päiviö*, och i mycken vänskap skildes de från *Päiviös* *kenttä*.

Många gamla sägner funnos om de illasinnade ryssarne, af hvilka blott de sorgligaste tilldragelserna må berättas.

STOCKFLETH (Bidrag I) refererar efter *KEILHAU*: »I syv på hinanden följande år, heder det i sagnet, som her er oplevaret om denne odelæggelse, fulgte roverhorderne hinanden så naabrudt, at der fra den ene sværm til den anden ikke levedes tid til at koge en renkjødssuppe, og der lægges til, at kun en mand blev levende i Alten og en i Varanger».

C. Trollkarlen *Päiviö* och ryssarnes tåg till *Rotanrem*.

Päiviö hade hört talas om kristna läran, att den gör slut på trollkarlarne (*noudat*), och att en döpt människa icke kan bli en maktig trollkarl. — Då bestämde han sig för att resa till svenska konungen och begära kristendomens införande i Lappland. — Detta gjorde han bara af det skälet, att ingen annan skulle kunna bli en så maktig trollkarl, som han själf var. Så reste han. Det berättas, att han kom till *Torne* och fann fartyget kort förut afgånget söder ut, men gick efter och hann upp skeppet midt emot *Seittenkaare*. Han flög som pilen från ett armborst och kom lyckligt upp på skeppets däck. Konungen lofvade gärna att sända en präst att döpa lappmarkensborna och lofvade att gifva en liten kyrkklocka till Kittilä — som sockennamnet kom att blifva nu, när kyrkan byggdes — och äfven skulle konungen lata bygga kyrka och skaffa präst till henne.

Päivio för till baka till sitt hem, och snart kom prästen och lapparna och kristnade: först Päivio och hans familj och sedan alla andra. Det berättas om Päivios söner, som före dopet varit trollkarlar, att de förlorade så mycket af sin kunskap att trolla, att de inte kunde bota bölder. Och för flickorna blef det ändå fullständigare slut med deras förmåga. Men gubben själf varit icke sämre, han var lika duktig. Snart kom klockan för att stanna här för bestandigt. Men någon präst bestälde man ej till Kittilä. Felet var icke något annat, än att Sverige hade två hårda krig mot Ryssland och Jutland. På det sättet blef kristna läran i Lappland glömd för denna gång.

Den tiden drogo många fiendehöpar omkring, som lankkurysarne fört dit. Da de kommo till Kittilä, togo och röfvade de allting och togo klockan också. Sedan reste de efter *Ounasjoki* och röfvade hela vagen, där de drogo fram. Emellertid fick Päivio snart höra, att klockan var stulen. Han blef då mäkta förgrymmad och kallade de underjordiska till bistånd samt gick med dessa efter ryssarne, som kommit ända nära intill *Rovaniemi* till *Kellosuando* ofvanom *Heiskarintalo*. Där, midt emot *Kelloniemi*, drabbades ryssarne af Päivios trolldom. Ingen väg fanns vidare, och de undrade, hvad det skulle bli af dem. Klockan släpptes ned i älven till selets botten. Kittiläs första kyrkklocka. Selet kallades därför *Kellosuando*, och man har ibland hört klockan ringa. En gång hade en gammal gubbe i Heiskarigården dött, och kvinnorna hörde då klockan ringa nere i selet, »sa att skogarna darrade». Rövvarne drogo sedan framåt, tills de kommo till *Rovaniemi* by, till öfre byn. Denna by säges då varit så tätt bebyggd, att en katt kunde springa från det ena hustaket till det andra ända från *Vuotikal* till *Ämmäla*, det är från byns ena ända till den andra. — Den kallades därför *Pihkapor*-staden (egentligen kadborr-staden).

På byns ena sida ligger »Kyssbacken». Där bodde en gammal gumma i en liten stuga, den s. k. Kyss-Stina (*Muisko-Tiina*). Hon hade en gång blifvit förargad på lankkurysarne och kört ut dem från sin stuga. På trollkåringars vis kastade hon het aska efter dem. Dessa lankuryssar kommo nu med en mängd af plundrarne

och stego först in i gummans stuga för att se, om där fanns något. De sågo en aska på bordet. En af dem gick till askan och tog en handfull. Men den handfullen langde het aska efter oss! Nu fick den andra också se till, att hon kastat aska. De togo sedan den tredje handfullen och rotvade med sig, och sedermera har denna handfull varit ett bebygd. På detta vis har jag nu följt fienderne ända till Rovaniemi och återvänder nu till lappmarken, om hvillan jag villjade att berätta.

Många fientliga höpar kommo till Rovaniemi och stego egentligen lappmarken. De drabbades ibland med mindre fiendehöpar, sasom t. ex. i *Sodankylä*, af hvilken anledning byn just kom att kallas *Sodankylä* (fejde-byn). Där sägas fienderne hafva blifvit slagna samt där förlorat sina lif och det gods de fört med sig, men denna strid krafde också flere af de fastboende försvararnes lif.

AND JON SJÖGREN uppgifver i sina *Anteckningar*, att ett predikohus uppfördes i Kittilä 1778, samt att kyrka byggdes i Sodankylä 1689 på bekostnad af Karl XI, som äfven skänkte den mindre af klockorna. Sagen måste här afse Sodankylä moderförsamling och kyrka. — Angående Päivio och hans släkt se *TORNÄS Beskrifning* sid. 28 o. följ. afvensom *FRUS' En Sommer*, sid. 51 och följ. — I *Kemi länmark* talas om gamla Pietar Päivio och sönerna Vuoli. Hisku o. J. nämner Vuollaba, hvilket lapska namn (Vuollaba är liktydigt med det finska Vuoli, s. s. Olof. QVIGSTAD o. SANDBERG berätta (*Lapp. event. og folkesagn*, sid. 117—128) om »Keive Vuolab» (Olof Baive), »sagnhelten fra Enares». — Angående att bota bölder med namnan, att Marja Lindberg i Tarando (död 1889) »kurerade» dylika med sormjolk, som hon vispat med lillfingeret.

D. Om trollkarlar, spåman och besvarjare.

Gamla personer hafva berättat såsom fullkomligt sant, att förskräckliga trollkarlar fordom funnits. De hade i sin ordning under sin ungdom hört talas om dem af gamla personer. Dessa trollkarlar hade förmågan att med sin spatrumma (*kannus*) taga reda på i hargskrefvorna dolda kopparskrin med skatter, som ingen annan visste af. Då de skulle till att spå, kom dem trumman i handen, hvarför man kallat dem »trollkarlar med trumma i hand» eller också »flygande trollkarlar» (*kannuskäsi-nordaksi eli myös lentonadaksi*), och trumman hade ett slags ringande ton, då man skakade den och

sjöng besvärjelser. Till sist kommo de i sådan ekstas, att de blefvo alldeles ifrån sig och föllo i vanmakt och voro liksom döda. En af trollkarlarna brukade likväl bibehålla sansen och fullfölja besvärjelserna. Slutligen greps också han af ekstasen och uppväckte därunder de andra till sansning. Det säges, att de ibland kunnat vara flere dygn i dylik ekstas, innan de kunnat hemta sig. De berättade också om att göra och långa vägar för sig.

I dessa berättelser skall trolltrumman hafva haft en betydande del. Den som hade tagit den i hand och vidrörde den, kunde åstadkomma underbara inverkan. Blodet i kroppen började koka hett från hjässan till hälen; och kastade man ej genast bort redskapet, blef man ytterligare förvirrad, så att man längre var sig själf maktig, utan kom i allt större yra och föll i vanmakt, kom i ekstas. Det var en undervisningsresa, och så blef då den mannen färdig att kunna trolla. Men han fick icke vara radd af sig, ty den som det var, blef aldrig en duktig trollkarl. Det är sanning, att alla de mäktigaste trollkarlarna blifvit det på detta sätt, genom att begagna sig af trumman. Då jag läste om professor Nordenskiölds resa till norra Sibirien och lapparna därstades, fick jag se, att alla trollkarlarna där också begagnade sig af liknande redskap, nämligen en trumma, med hvilken de ringde. De ville ej för något pris sälja dem, men ändå hade Nordenskiöld fått en af dem.

Paiviö var den mäktigaste trollkarlen och spåmannen. Han bodde vid stranden af *Rastijärvi*, där ännu hans utäng (med kåta; kenta) finnes, nu öfverväxt af enbuskar. Då han var gammal, berättar man, att han drog till *Inari*. Han hade nämligen där en kamrat i att trolla, och han var så mäktig den också, att han med sin trolldom kunde sätta sig till motvärn mot Paiviö och efter hand blef lika skicklig som denne. Detta var Inaris trollkarl (de gamle kallade honom endast så: Inarin noita). Mellan dessa båda rådde ofta stora tråtor och slagsmål om vildrenar, som de båda önskade komma åt. En gång fick Inari-trollkarlen renarna att stanna hos sig, och Kittilä (Paiviö) fick inga. Därpå foljde ett stort nödår för

Kittiläborna. Då tog Paiviö sin älske son *Auttijalku* med sig och for i båt ned från *Luohinen* samt rodde därefter skyndsamt åt nord-väst, åt *Rastijärvi* till. Han kom till *Ounasjoki* och styrde öfver till älfvens västra strand. Strax gick han i land, just där *Taala-ma* (jättebarget) skjuter ut en hog as ned mot älfstranden — det är ena ändan af *Leritunturi*. Där började han att rusta sig i ordning, lade spjutet bredvid sig och tillsade sonen, att då vildrenarna började höras och syntas simma öfver älfven, borde han komma i hag att, just då den sista vildrenen hoppade från andra stranden ned i älfven, värka sin far med de sista orden i trolldomsformeln.

Paiviö sjöng nu följande: «Präktiga, långbenta Inarirenar, kommen rikligen till Kittilä och laten höra klapprandet af edra klöfvar etc. Därpå rakade han i det ekstatiske tillståndet. Pojken vantade och väntade — hvem kan veta huru länge? — tills det genom klöfvarnas smällande och ljudet af svängande horn började höras att en ren kom ända från Inarilandet af *Ruomankiselkä*. Sakerligen funnos emellertid ännu flere vildrenar. De voro snart vid ästranden och satte skyndsamt öfver älfven, fastän de flasade med öppna munnar, och tungan hängde ut ur munnen. De voro tvungna att gå, och när den sista hvita vajan hoppade i älfven, väckte pojken sin fader, som steg upp behändigt och grep spjutet och sprang till älfstranden. När den hvita vajan kom i närheten, riktade gubben hjörnspjutet mot den. Inaritrollkarlen måste då gifva sig till känna och bedja Paiviö om nåd, och nåd fick han. Paiviö hade förut vetat af, att Inari-trollkarlen skulle följa efter renarna för att få dem tillbaka, och därför hade Paiviö stannat på andra stranden för att under ekstasen förgöra sin motståndare och göra honom raddlös, hvilket också lyckades. Nu skulle dessa båda mäktiga trollkarlar försona sig med hvar andra, dessa som nu redan lart känna hvar andras förmåga, och så förliktes de för alltid. Renarne delades lika på båda hållen: Inari-trollkarlen vandrade tillbaka till sitt hem, och Paiviö blef med sin del kvar i Kittiläbygden. Ända från den tiden voro de sams, de båda mäktiga trollkarlarna. Och nu är slut på berättelsen om Paiviö, och i Inari säges hans sista kenta funnits, där han uppehöll sig på sin alderdom.

Äfven Kaukonen gick och tänkte, att han borde gå in och språka vid Klaavus ett tag. Men Klaavus kom snart själf till Kaukonen och sade sig vara mycket förargad. »Nä, granne, på hvem har du nu blifvit förtörnad?» sporde Kaukonen. »Just på den djäfvulen, som jag alltid troget tjänat och nu har gjort mig kvitt!» svarade Klaavus. »Men nu skall jag göra uppriktig bättring. Du hör du det, och när kyrkoherden kommer, då skall jag befästa mitt löfte.» Detta tyckte Kaukonen vara ett godt beslut och talade till honom om Guds ord. Darpå fragade Kaukonen honom, hvad det var för en strid han utstatt i skogen. »Var du och säg på?» sade Klaavus. »Jo, nog var jag det!» svarade Kaukonen. »Voj, kärvän, att du ej kom att hjälpa mig mot två karlar», sade Klaavus. »Det var Paanulainen och Hannun-Jussi, som kommo rakt på mig och skulle dräpa mig, och jag var mycket nära att mista lifvet, men det lyckades mig ändock att blifva dem öfvermäktig och att hämnas på dem.» Inom kort kom bud från Kittilä, att Paanulainen och Hannun-Jussi voro döda.

Kyrkoherden kom igen på försommaren, och då redan hade hans ord besannat sig. Alla, som något litet försökt sig på trolldom, voro mycket radda, öfvergäfvö att trolla samt gjorde bättring.

Dessa voro de sista, mäktiga trollkarlarne. För omkring 90 år sedan fans emellertid i våra bygder en trollkarl, ehuru ingalunda jämförlig med de förut nämnda. Det var *Pötys-Klaavus* (Luns-Klas). Denne bodde vid *Jesinjärvi* och var besläktad med den omtalade Kaukonen-Klaavus. Om hans förskräckliga hädanfärd berättade mig min moder, som själf hade varit där på stället, bland annat följande. Hennes broder *Zakris Moko* firade bröllop höstkyrketiden i *Kariniemi* gard i Ala-Kittilä by. Där var *Pötys-Klaavus*, som började fantisera och lofprisade trolldomen. Somliga voro emellertid icke förfärade, utan talade med honom om själen och det tillkommande lifvet, hvartill han med riktigt grof och rå röst svarade, att om han berättade för dem, att Perkele ror med ens ryggrad och främjar arbetet, så att en karl här på jorden riktigt bra reder sig, så vore ej hans berättelse värre än deras egen. Han brukade alltid säga: »Gif brannvin, att ej praktig blir sämre!» När man nu

honom på nytt, halde han det i sig och böjde hela kroppen åt. Så föll han baklänges på golvet, och därpå bar man ut honom i rislan (släden) på garden, så att han skulle nyktra till i kyrkan. Det var afton, och man såg ej efter honom mera, enär vädret blef blidare, utan menade blott: »Låt honom sova.» De som dingo esomoftast under kvällens lopp ut för att svala, såg dock det, att en pojke och en jанта satte sig på kanten af släden. Flickan trefvade med handen i släden, hvarpa hon hoppade upp, skrek till och sade: »Här är någon, som har dött!» Man gick dit och såg efter, och så var verkligen förhållandet. *Pötys-Klaavus* var död. Sadant var trollkarlens ynkliga slut.

Sedermera har ingen trollkarl funnits ibland oss. I *Pantus* säges hafva varit en spåman, *Lahen-Nika*, och till och med i Ala-Kittilä fans en gammal inbysing i *Hakala* gården, som jag själf i min ungdom varit i tillfälle att tala vid, då jag en gang var dit i ett ärende hemifrån. Han hette *Klaara*, och äfven han var af den store trollkarlen *Klaavus*' från Kaukonen släkt. *Klaavus* anses inom denna släkt vara ett riktigt hedersamt namn, som därför går i arf från far till son. Gubben berättade mig ofta om tilldragelser i fordomtima, och han var duktigt gammal. Med stolthet berättade han om sina egna trolldomsbragder. Med någon annan sade han, hade han en gang som främmande varit i sin födelseby och det var under varen på sista föret. Han gick till fots, ingen skjuts fans, och föret var nästan slut. Han gick från Kaukonen, och vägen till Ala-Kittilä är omkring 1½ mil. Han stretade i blöt snö och vatten och började sakta gnola på en sång, och så kom sinnesberusningen öfver honom. Han skrek: »Ohoj, skogens vattar, latom oss rasa med hvar andra, kommen nu att skjutsa en vandrare!» Gubben skrattade här riktigt godt och sade, att då fick han sig snart skjuts hela vägen. Men de skjutsade honom ej ända fram, utan de lämnade honom ett litet stycke på andra sidan af ån, som rinner genom byn. Sedan har i dessa bygder funnits hvarken spåman eller trollkarlar, endast några, som botat genom läsning, och några gummor, som sysslat med häxkonster, men dessa hafva icke varit alls framstående. Där blef det altså slut med den

saken, och det får det också vara — det är ju ingenting att sakna!

I fråga om Hannu-Jussi bemärktes, att åtminstone i svenska finnbygderna pojkar, plaga kallas Jussi, medan äldre kallas Jussa. Angående Pannulainen kan gärna anse namnet förevigadt genom Johani Alos skildringar från Pannulan, där den ryktbare Pannu höll till. Gannander nämner i sin *Mythol.* fönn trolldomen i Pannulan netter en under. Med kyrkan Forbus äyittas troligen magister Zacharias Forbus, pastor 1718 i Kuusamo som at på i Kem.

I Om troll och gästar (*Jatuleista ja peikosta*)

I min barndom hörde jag älderstigna personer berätta mycket om trollen. Dessa sådes hafva varit orimligt stora, häriga öfver hela kroppen och förskräckligt fula, kunde förändra gestalt efter godtycke, men likväl ej göra sig osynliga. För människor voro de mycket radda, så att man sällan fick se dem, men om man någon gång i skogen hörde ett af dem hvissla och då djärfdes att hvissla till svar, kom trollet strax fram. Så berättade man följande om en trollkunnig lapp med öknamnet *Tuonka-Äijä* (renfettsgubben), som bodde mellan *Inari* och *Kastala*.

På samma landtunga, där lappen bodde, uppehöll sig ett troll, som var mycket förgrymmadt på denne. När lappen nu en gång ströfvade i skogen med sitt björnspjut i handen, hörde han, att någon hvisslade, hvarför han strax hvisslade svar. Genast var trollet hos honom och sporde: »Är icke du *Tuonka-Äijä*?» Lappen svarade: »Nej, men nog kanner jag honom.» Trollet frågade: »Nå, vet du hvar *Tuonka-Äijäs* kata är?» Lappen genmålde: »Nog vet jag ju det.» Trollet frågade: »Då skall du komma och visa mig den, ty jag har ett litet ärende dit?» Lappen svarade: »Nog skall jag visa dig den, men *Tuonka-Äijä* får ej se mig, därför måste vi försiktigt smyga oss dit!» Så gingo de.

Emellertid kände *Tuonka-Äijä* på rätt nära håll en djup klyfta nedom en stor, utspringande klippa på *Luolikkoraara*, och fram mot kanten häraf vandrade de. Längst ner i afgrunden fanns en stor källa, som aldrig frös till, hvarför det immade af den, då det var kallt. Sakta sade nu lappen till trollet och pekade med handen:

»Se där stiger röken upp, där har *Tuonka-Äijä* sin kata, sträck dig öfver och titta dit!» Trollet gick fram på klippafsatsen och skadade ner, men samtidigt stack lappen honom bakifrån med björnspjutet. Trollet störtade utför branten, men såg sig om under fallet och frågade: »Var du icke ända *Tuonka-Äijä*?» Så föll han ned till remmans botten och dog. Trollets karing hörde man sedan begrata sin make på *Sierramaselkä*, som numera kallas *Ilkemaselkä* (sorgeasen).

Märkvärdigt är, att lapparne genom list och trolldom kundgöra sådana där skogs-rån radlösa och bringa dem om lifvet. Gamla personer brukade kalla dylika troll *lhapirukse* (kottdjäffar) och sade att de voro till hälften människor, till hälften djäffar. De voro emellertid mycket dumma.

I närheten af *Tepasto* by bodde en gång ett troll, som slog sig löfvar kring en bondbustru därstädes och plagade umgänge med henne. Så föddes ett barn, men då det var harigt och anskrämmeligt, ville icke modern visa det för folk, utan gaf det åt trollet att detta sjelft finge draga försorg om barnet. När husbonden fick höra talas om, att trollet hade sin gång i garden, började han lägga sig på lur för att få skjuta det. Men trollet tog sig i akt. Då mannen var borta, kom trollet och kastade genom ett fönster in barnet, liggande i komse (lapp-vagga) och sade till husmodern: »Där har du, *Kirstina* (*Kristina*) knippari ja kaappari!» (öfversättligt: »Därpa försvann det för alltid. Barnet blef kvar hos modern och växte upp till en grof karl och var som andra människor, och hans slakt lever ännu.

Som barn var jag en gång i *Nulvaara*-garden. Dit kom då en kringvandrande främling, som kallades *Niku-Äijä* (*Nils-gubben*). Då den frammande karlen gick, sade den gamla värdinnan: »Det var en släkting till trollet, den där gubben!» Han var också reslig till växten och mycket stygg att se. Gumman kunde säkert rakna ut, hvilket led (*polvi*, egl. knä) det var af trolls-lakten, men jag har nu glömt det.

Man sade en gång under höanden, när allt folket var på ången, att ett troll kommit till en gård i byn *Kaukounen* och ätit upp alla

tillbunkarna och ännu mycken annan mat. Man hade ej kunnat gissa, att det var trollens verk, men då främlingen inom fallan hade burit stora träd med rotter och alt, då förstod man, att det var ett troll, som varit framme. Man trodde, att det var samma troll, som bodde vid Tepasto men öfvergifvit trakten.

Att trollat på detta sätt varit fram i boskapsfallan har man för aldrig hört berättas, kan hända af det skälet, att jorden här är så stenig och grubbig (gropig) — vanlig människa ej kan tanka sig eller se något värre, när marken väl blifvit skogbunden och öfverväxt med mossor.

Gamla personer hvisslade icke gärna, enär man sade, att trollat på lystrade. Också förbjöd man alla barn att hvissla, om det också skedde handelsevis. Om barnen ibland gråto, sade man: »Gråt icke, liten, gästen hör det!» (Äläitke, pikkuseni, peikko kunlee!) Man kan tydligt och klart förstå, att det en gång funnits troll. Sedan man börjat bruka skjutgevär, hafva alla troll och gästar försvunnit, utan att man vet, hvart de tagit vägen. Det är möjligt, att de dragit sig undan till något fjärran beläget, obebodt land, eller att man gjort ända på dem alla sammans. De hafva visat sig rädda också för armborst, men för bössor hafva de varit annu mera förfärade.

Tuonka, ett lappsk-finskt ord, är benämning på ett renfett, förvaradt i torkade rennagar. Finnarne äta det som sovel till bröd, och det smakar ganska bra. Eljest plaga finnarne, utven i Sverige, äta fett af nätkreatur som sovel, ty smor har man ej alltid råd att äta. Fettet hackas i små bitar och saltas. I Tärando gestaltar sig *tuonka* såsom *tunka*. *Lohapien* är där ett okvädningssord. Om *peikojä* berättar man i Tärando, att de flego omkring i skymningen som fladermöss. Här är väl altså gäst, icke troll, det riktiga motsvarande ordet. Slog man dem en gång, dogo de, slog man annu en gång, vaknade de åter till lif. Med järn eller stål fick man icke slå, ty slakt bet ej, utan en björkklobb eller dylikt var bäst att använda. Också i Tärando känner och använder man uttrycket »hvissla inte, för då kommer gästen och tar dig!» (Guzander (Mythol. tenn., s. 68) anser *peiko* synonym med *perkele*, *puru*, *pirulainen* djävtulen).

4. Kyrkorna i Kittilä. Allmoge och tjänstemän.

Jag har forut berättat om kristendomens utbredande i Kittilä. Om det kunnat så genomföras och inga hinder kommit emellan, hade helt säkert Kittilä blifvit moderkyrkan i lappmarken. När

sedermåra nya atgärder vidtogos, blef Sodankylä såsom varande tatare bebyggd hufvudförsamlingen, och Kittilä blef endast ett kapell. Prästen reste två gånger om året till Kittilä för att predika och höll skriftegång i något gardsporte. En bonde i byn Kaukonen hade för ändamalet latit bygga ett pörte, som för sin storleks skull kallades Holmas slott. Holm var förmodligen bondens tillnamn. Där predikades mycket länge framåt i tiden.

Den första begravningsplatsen var *Kurjenpolvi* (tranknäet). Denna ligger tre verst uppåt skogen från den nuvarande kyrkogården. Det synes härpå, huru rädda och fruktande människorna den tiden voro, då de ej tordes bygga sina gårdar i närheten af de dödas hviloställen. På detta sätt har Kittilä sett ut länge, länge: först 1778 bygdes första kyrkan i *Ala-Kittilä* by, och samtidigt iordninggjordes en ny begravningsplats bredvid kyrkan. Denna kyrka, som jag fullt säkert kommer i håg — och jag minns öfver 50 år till baka — var ett fyrväggigt hus, större på längden än på bredden. Man hade gjort yttertak af plank, hvori man på midten med yxa halkat en ränna, så att vattnet kunde rinna af. Invändigt såg den ut ungefär som andra kyrkor. Fönsteröppningarna voro fem, bra nog stora, men rutorna voro mycket små och satto inpassade i blykors. Sakristia fanns ej. Ingång-förstun var som ett litet kontor utanför kyrkväggen, och därifrån kom man genom en dörr in i kyrkan. På båda sidor om dörren stodo ett par bjälkar, och dessa voro så långa, att de räckte öfver takåsen. Öfvanpå bjälkarna var liksom ett tak, under hvilket kyrkklockan hängde. Ringaren hade sin plats på golvet i förstun och drog i ett långt, groft rep, som var flätadt af fururötter liksom de rep, hvilka användas vid timmerflottning. I förstuns tak var en öppning, hvarigenom ringaren såg, huru klockan svängde. Klockan var helt liten, men ändå kom skada på den: den gick i tu och måste gjutas i hop igen, men sedan satte man den ej i samma ställning utan mellan några stolpar utanför kyrkan, då man slog med kläppen och ringde.

Så fortfor man, ända tills ny kyrka bygdes. Nya kyrkan bygdes efter hvad jag minnes åren 1833-1835 i *Yli-Kittilä* by, och denna by passar också bättre till kyrkplats, ty där är bättre mark

ett så förmanligare. Då invigdes äfven en begravningsplats vid den nya kyrkan, tredje begravningsplatsen i Kittilä. Västkyrkan är af trä och väl liten i förhållande till folk mängden, som ökas årligen. Med kyrkans uppbyggande hängde så till sammans, att församlingen själf bygde sin kyrka, och kronan lofvade ett penningeanslag. Pengar uttogos, om jag minns rätt 15 riksdaler på hvarje gård, och arbetet började då riktigt med kraft. Så uppfördes kyrkan fullfärdig. Resten af penningeanslaget hördes emellertid aldrig af, och man fick aldrig reda därpå. Till sist utsåg man bonden *Juhon Korva* till talman och skickade honom till guvernören i Uleaborg för att bringa klarhet i saken. Men Korva kom till baka med bud, att man skickat alla pengarna, som voro afsedda för Kittilä, och att ingen, hvar pengarna hamnat. Guvernören i Uleaborg, *R. W. Lagerborg*, reste då upp till Kittilä för att taga reda på den där affären, men davarande kronofogden i Lappmarks herad och Torne kom ej vid sina sinnens rätta och fulla bruk, hvarför ingen upplysning i den dunkla och invecklade saken kunde vinnas. På det sättet fingo Kittiläborna bygga sin kyrka hufvudsakligast på egen bekostnad.

I min barndom funnos inga tjänstemän boende i Kittilä. Prästen och länsmannen reste ibland hit på tjänstgöring från Sodankylä. Just så långt till baka jag kan minnas, fingo vi egen präst här, och sedan kom länsmannen flyttande hit samtidigt med kronofogden, och nu finnas här tjänstemän af alla slag, så att intet annat felas oss än en särskild guvernör öfver Lappland. —

Slutligen vill jag berätta litet om dem, som bo här i lappmarken. De första invånarne voro lappar, som så smaningom af tagit i antal, när inflyttningen af finnar ökats. Finnarne torde kommit hit på det sätt, att man efter någon i hemtrakten begången förbrytelse rymt hit till öfre landet. Så sade t. ex. *Kaukonen*, att han var från ett land långt, långt borta, hvarför man började kalla honom Kaukonen (=Kaukainen, främling). *Mokko* i nedre Kittiläbyn sade sig hafva kommit från ryska Lappland (*Turja*). *Fuski Mokko's* (Fuskin Mokko = *Fuscus Mokko's*) släkt vot ännu, hvarifrån deras förfäder stammade. Där, i ryska Lappland, finnas många finnsktalande hushåll, och därifrån var Mokko, som fått sitt

namn af att han vid skytte alltid brukade säga: Jag är en karl som går utanpå alla (minä mieä i uita mokompi) och uppgaf sig vara hittebarn (*lehtolapsi*, egl. lundbarn, utstätt barn). Modern skulle hafva födt honom och lindat in honom i en lärftspacke bred vid skogsstigen, där en kvinna fann honom och sedermera uppföstrade barnet. Man kallade honom därför också lärftspackegubben (*linapakkaajja*). Så har Mokkos släkt runnit upp och liksom i vanliga uttrycket *mies muita mokompi*. Denna släkt tillhör också jag på min mors sida. Mokkos släkt liknar svenskarne och har tjockt kindskagg. Man säger, att denna Mokkos stamfar varit mera civiliserad än andra på den tiden.

På detta sätt har en finsk befolkning bitkommit. Personerna hafva icke yppat sina rätta namn, naturligtvis af rädsla, att det skulle spörjas, hvar de uppehöll sig. Nu finnas här ej många par kvar, endast några.

Sedan Johan Abram Santari beviljades af huseendens förändrats. Landsvägen till Kittilä är nu inrättad i kyrkbyn, och den gamla vägen är nu en gränd. Nya kyrkan är tillbyggd och reparerad. Vi ha nu fått gladjen se flere af sina huskningar upp till Kittilä.

10. Kronofogden Charles Emile Ahnger meddelar.

A. Sagner från och om det gamla Kittilä

Fordom lefde i Lappland en mäktig trollkarl vid namn *Päiviö*. Vintertiden bodde han på det ännu befintliga *Hannu's* nybygge vid utloppet af *Aakenussjoki*, på den dyiga stranden; om sommaren uppehöll han sig på *Taadoruara*, uppe på höjden *Kellostapuli* (klockstapel), så att han alltid kunde se, när de fientligt sinnade ryssarne kommo på sina plundringståg. Om hösten bodde han i *Kuivasalmi* by, hvarest hans kenta (röjning, med kåta) ännu finnes. Brodern *Tieska* (—ett löst skinninlägg i handskarna, hvilket kan uttagas för att torka, då det blifvit vatt) bodde på västra sidan om *Aakenussjoki* mellan *Pyhajarvi* och *Kukasjarvi*. *Päiviö* hade tre söner

Den äldste hette *Vesto* (en fors i Aakenusjoki heter ännu *Vesto*, medan *Vesto* ofta uppehöll sig i dessa trakter och vid besök hos sin farbroder alltid vadade öfver älfven just i denna fors), den andra hette *Mettä-Lappalainen* (=skogslappen; det fins nära källorna af *Ventjoki* en as, som ännu bär hans namn, enar han vanligen vistades där). Den tredje sonens namn var *Hannu*, hvaraf gården fått sitt namn.

Paiviö hade en gång, klädd i hvit pesk (=lappmudd), begifvit sig till Stockholm för att anskaffa en präst till Lappland. Vid *Täskö* sag han, huru fiskarena med haf togo sik och lax. Han omvandlade sig nu själf till en stor fisk och sam in i hafven. Med mycken möda fick man denna sik i land, och man hade just börjat fjalla den, då den hoppade till baka i forsen. Karlarna sägo, att blott har af en pesk stannat kvar på stenen, men inga fiskfjäll, och häraf förstod man, att fisken ingen annan varit än just den berömda trollkarlen från Lappland.

I Stockholm gick Paiviö upp till kungen och fick präst till *Sodankylä*. Prästen reste vägen förbi *Kellontekemä* (klockgjutningsplatsen) till Kittilä, hvarest han i nedre gården (*Alatalo*), där nu badstuguplatsen ligger, höll gudstjänst. Hit församlades många trollkarlar och många andra. Prästen frågade trollkarlen *Paanulainen* som bodde i *Paanulainen* risiga skog på nedre ändan af Kittilä-vaara —, huruvida han var en trollkarl, men *Paanulainen* bekände ej. Prästen sade sig då följande dag ärna visa, hvem af dem vore den mäktigaste att predika. Nästa dag föllo många i ekstas (loveen eli *lumoon*), så att de blefvo sanslösa, och fem af dem dogo.

Paiviös söner *Vesto* och *Hannu* hade just då begått nattvarden. Harom berättade de för sin broder *Mettä Lappalainen* och voro belåtna öfver, att de fått ett så godt vin. *Mettä Lappalainen* frågade: »Var vinet lika bra som spad af abborrarnas inälfvor?» — »Voj, det var mycket bättre!» — »Nä, kanske bättre än om man skulle koka hela abborren till spad?» — »Det var ännu bättre.» — »Men var det bättre så bra som om man tre gånger skulle koka inälfvornas spad?» — »Det var ännu mycket bättre», blef svaret. »Det är då alldeles omöjligt!» sade *Mettä-Lappalainen*. Efteråt, då prästen kom

för andra gången till Kittilä, tog Paiviö med sig *Mettä Lappalainen*, och då nu denne undfick nattvarden, sade brodern: »Nä, sad, icke, att vinet var bättre än tre gånger kokadt spad på inälfvor».

För omkring 300 år sedan kom en man vid namn *Määnänen* från Tavastland och bosatte sig vid *Riikokoski* i sydost om Ounasjoki, där ännu finnes *Maanaseenmannikko* (*Maanänens* tallskog) samt hans eld- och boningsplats, ett omkring 2 famnar bredt och 8 alnar långt trahus med spiselmur i ena hörnet. *Määnänen* hade i Tavastland slagit i hjäl sin broder och därför rymt hit till lappmarken. Här gifte han sig med en lappkvinna från *Lakkala* samt blef far till en son och tre dottrar. Sonens namn vet ingen. Den äldsta dottern hette *Kitti* (*Ristiina*=*Kristina*), den andra *Brita*, den tredje namn kanner man icke.

En gång kom en flock fientliga ryssar alldeles oförväntadt, utan att man tillförne sport det minsta. Flickorna höllo på att valla får: *Kitti* på *Lampasaari* i Ounasjoki, *Brita* på *Nalkasaari*. Ryssarne slog i hjäl *Määnänen* och hans hustru och sonen, men den hemmavarande flickan fick tillfälle att fly ut på *Nalkajärvi*. *Kitti* och *Brita* voro dolda på holmen. De fientliga ryssarnes öfverste hette *Haapanen* (af *haapa*=asp eller *haapana*=and, svensk finsk dialekt). Rövvarne hade gömt sig i en halgång vid en å, ett litet stycke från *Määnänen*-gården åt söder till. Denna bäck har däraf fått namnet *Haapaoja*. Sedan ryssarne dragit därfra, foro *Kitti* och *Brita* till hemmet, som var brändt till aska. Af skeletten funno de, att icke alla de hemmavarande blifvit bragta om lifvet. De började leta och funno till sist sin syster vid stranden af *Nalkajärvi*, där hon lif närt sig af gräs och fräkenrötter. Det ställe, där tredje systeru antraffades, fick just af denna anledning sitt ännu bevarade namn (*Nalkajärvi*=hungerträsket).

Dessa tre systrar vandrade härifrån ned efter älfven och bosatte sig vid stranden af *Aakenusjoki*, där nu prästgården ligger. Fran *Savolaks* kom en man vid namn *Jaakko Ylitynen*, som äktade *Kitti*. Han hade i sin hemtrakt kommit i slagsmal med sin halfbroder och bränt upp hans gård. Brodern brann inne, och gär-

ningsmannen hade därtill flytt hit upp. Jaakko och Kitti bodde där prästgården ligger. På samma ställe hade förut bott en jätte stor lapp vid namn *Poro-Heikki* (Ren-Henrik). Han hade brutit upp denna mark, och midt på gården finnes en liten backe, som ännu har namnet *Pori-Heikki-backen*. Honom, *Poro-Heikki*, körde *Mänttinen* dottrar bort, och han flydde åt Norge till. När Jaakko *Ylityinen* redan länge bott här, kommo hans halfbrors söner, tre stycken, för att krafva vedergällning af honom. Då Jaakko fick se dem komma upp från stranden, och han ej kunde fly undan genom att allven liggande dörren, krep han ut genom en fönsterglugg och sprang väster ut mot skogen. Hamnarne sago emellertid, att han flydde och började förfölja honom. Jaakko sprang då och körde hufvudet mot en stor sten, så att förföljarna icke skulle lyckas bemäktiga sig honom lefvande och pina honom. Han dog dock icke härat, utan svimmade endast. Förföljarna trodde, att han var död och lammade honom därför i fred, sedan de likväl tagit allt han hade på sig. När Jaakkos söner kommo hem, ville de skynda efter rämlingarne för att söka taga tillbaka, hvad som franröfvats gubben, men denne tillstodde icke detta och berättade för barnen, hvar för han rymt hit långt upp i nordn. De, som skulle hämnas, vände åter till *Savolaks*. Jaakko *Ylityinen* efterkommande lefva ännu kvar i *Kittilä*, i *Niilivaara*, *Vesmajärvi* och på många andra ställen.

För i tiden kom från *Petersburg* en soldat vid namn *Pietari* (Petter), hvilken bosatte sig på *Pietula*-gården, som ännu finnes kvar. Han gifte sig med en lappkvinna och var af svensk släkt, fastän han kom från *Petersburg*. Till honom kom sedan hans mäg, också han från *Petersburg*. Denne sistnämde var musikanter, och man trolde, att han hette *Jussi*. Hela *Pietula*-egendomen hette först *Ryssan* (ryss), troligen emedan förste bebyggaren kom från *Ryssland*. Gården *Ryssä* delades, så att en af sönerne — *Matti* — fick nuvarande *Pietula*, och hans halfbroder (som var född af annan mor) *Jussila* (*Jussi*) fick till sammans med yngste sonen *Heikki* det s. k. *Palomman*. En, som gått ut i fält, hette *Erkki* och fick där namnet *Mortti*. Han dog i *Lule* såsom officer och var mycket stark. Hans släkt lefver ännu kvar i *Rovaniemi* under namnet *Mortti*.

B. Om *Kustala*-lyns uppenbar.

På västra stranden af *Torne älf* bodde nära *Kattilakoski* (kittelforsen) en man vid namn *Joonas* (Jonas), och i grannskapet bodde hans broder *Pieti*. I den tiden togs härifrån krigsfolk i mang., och de måste vandra man ur huse. *Joonas* höll på att göra stolpar till spinurocken — ty han var svarfvare —, då budkaffe kom, att han strax skulle draga ut i fält. Han släppte arbetet på golvet och sprang ut genom dörren, utan att säga farväl åt sin hustru eller sina fem barn.

Pieti kom också till krigsharen, där bröderna uppehöll sig i 5 ar. *Joonas* fick tillnamnet *Trast*. När 5 ar voro förflutna, kommo de åter hem och funno allt i hogönskelig välmåga. De bestämde nu, att de skulle rymma undan någonstades, så att man icke vidar kunde prassa in dem i krigstjänst. Båda bröderna togo därför sina hustrur och barn i båtarna och foro till *Muonio*. Här sökte de upp ett ställe, där de kunde gömma sig, men de ville ej slå sig ner vid den stora älfvens stränder, utan fardades uppåt efter *Jerisjoki* och kommo till *Kemioniemä*. Emellertid ville de ej slå sig ner där håller, utan sträfvade ända längre åt öster, drogo båtarna öfver till *Kulkajoki* och kommo sedan på denna till *Ounasjoki* och foro nedför denna älf. Nu mötte från öster en mycket stor älf, uppför hvilken de begynte fardas. *Joonas* reste uppför *Sotkajoki* (knipbacken) och kom till en trakt nämnd *Ruostenenä*, som når ut till älfstranden, och bosatte sig där. *Pieti* reste uppåt *Loukajoki* litet ofvanom *Kuvasalmi* och slog sig ner på en kal höjd vid krokningsen af *Keuraara*. På nedra sidan bodde *Joonas* på den vidsträckt skogstrakten *Ruostenenä*, men hans son *Mikko* tyckte, att man ej kunde draga sig fram där. Då han varit ute på jakt, hade han sett en sjö och vid stranden däraf en vacker udde, där han trodde,

... växte bra. Da flyttade han dit och tog också ... modern och alla barnen och bosatte sig på *Terran* ... Denna udde fick namnet *Trastjärvi* efter Joonas' krigsmansnamn, och sjön kallades *Trastjärvi*. Dessa namn bibehållas ännu.

Mikko gifte sig med *Torajamens* dotter. Torajamen bodde vid mynningen af Loukisjoki, där byn nu ligger, men emedan det var daligt fiske där, flyttade han till *Rautasjärvi*, där *Lahtigarden* nu är belägen (Juhan Juhanpoikas Lahtitalo). Mikkos son *Mikko* gifte sig med *Inkeri Nikuntytar* (Inger Nilsdotter) från *Naluanara* (Olli garden). Deras barn dogo i smittkoppor, som då på ett fasaväckande sätt härjade härstädes (60 lik begrofvos på en gång, samtliga liken ... gossar). Inkeri blef efter sin mans död omgift med *Pekka Kyrö* (från Raattamaa by) och fick med honom sonen *Nils Petter Loukinen*, häradsdomaren, som tog upp Loukinen-garden på andra sidan om Trastjärvi. Juho Mikkonpojka Trasti gifte sig med *Maria Jokela* från Kängas by och blef far till sönerna *Mikko Angelva*, *J. Terraniemi*, *Pekka*, *Niles* och *Matti* samt flickorna *Marja* och *Margareta*.

Det finska *muotkee* betyder att draga båten öfver en muotka (=sv-lapska *muorke* =svenskadt *marka* eller *mokka*; ex. *mokk-fiske*, d. v. s. ett smalt landstycke). ... Ett dylikt landstykke heter på finska ...

Släktledning till Mikko							
Mikko							
Inkeri Nikuntytar							
Maria Jokela från Kängas							
Mikko (Angelva)							
Juho (Terraniemi)							
Pekka							
Niles							
Matti							
Marja							
Margareta							

Inkeris andre man, fader till häradsdomaren Nils Petter Loukinen, var den *Pekka Kyrö Raattamaa*, som i efterföljande släktledning betecknats *Pekka IV*.

C. Om Raattamaa byns upprinnelse

Fran Storkyrö flydde för soldatutskrifning eller något begånget brott en bonde *Mikko* jämte sina söner *Mikko* och *Olli* upp till lapp-

marken, där de slog sig ned vid *Lautasjärvi* omkring en half mil från Raattamaa och Kyrö. Därstädes ser man ännu kenträ och ... hvarjante stenrosen ligga kvar såsom eldstad-marken. Emellertid var det så blåsigt där i norra sluttningen af *Pallastunt*, att nybyggarna ibland blefvo insnidade och ned ... stång gräva sig ut genom fönstergluggarna. De flyttade på grund af denna anledning till *Yli Kyrö* by, hvarest Olli stannade ... släkt ännu lever. Mikko begaf sig emellertid till *Lautasjärvi* invid *Vaholaska*, där ännu åker med diken och ... nas. Där bodde han åtta missvaxtar, under hvilka ... (båget) kunde så en massa tall med såd och i ... till baka vid skorden. Han flyttade därtill *Mikkola*, från hvil ... de andra gardarna redan blifvit utbrutna. Mikko var mindre vetande och brukade därtill nämnas *Halla Milla Raatta* (Tok Mikks stackaren). Han hade för sed att i skogen följa otämligt stora turor, som ännu synas under mossstäck.

Mikkos son *Pekka* bodde på Mikkola, den andre sonen, *Halla* flyttade till *Juhojokis* utflöde i Inaritsket. Han var den förste som där bröt mark. Pekka hade två söner, *Pekka* och *Thomas*. Af dessa bodde Pekka på Mikkola, men Thomas flyttade till Inari. Pekkas son, *Pekka*, bodde på Mikkola, som efter honom delades mellan hans tre söner: *Mikko*, *Pekka* och *Thomas*. Mikko fick Mikkola, de andra bada delar i Kyrö. Mikko hade tre söner: *Pekka*, *Juho* och *Nils*, af hvilka Pekka främdeles fick *Mikkola*, Juho *Sa* *lanki* — hvarifrån han flyttade till *Vaara* i *Teppasto* — och Nils *Pallasniemi*. Nu bor i Mikkola garden Pekkas son *Abram* (*Gahvel*).

Släktledning till

Mikko	
Mikko	Olli
Pekka I	Heikki
Pekka II	Thomas
Mikko	
Pekka IV	Thomas
Nils	Nils
Abram	...

D O K I

Thomas Kyrö från byn Kyrö eller Raattamaa i Kittilä flyttade till stranden af Ivalojoeki, där nu garden *Törmänen* ligger. Hans hustru hette *Brita Stina Peltovuoma* och sonen, som gifte sig och lefde ännu 1885, *Mikko*. Mikkos hustru hette *Kaisa Greta Kokko* eller *Salmela* från Rautusjärvi i Kittilä. För dem blef en pojke ofärdig, Samuel Thuomas, som nu bor på Törmänen, och deras dotter Agneta blef gift med Heikki Kyrö. Den undre delen af Törmänen-gården kallas nu *Heikkulä* (REIN: Statistik, s. 150). En annan dotter, Brita Stiina, blef gift med Pekka Juho från Kyrö-byn, en tredje, Greta Kaisa, gift med Petter Pekkula, Juhos broder, och eger tredjedelen i gården Törmänen.

Heikki Kyros söner voro: Heikki å Hentrikintalo i Kyrö, Pekka i Koppelo, Lasse vid norra stranden af Alajärvi, där märken synas efter hans odlings-försök. Lasse salde af ofvannämde Thuomas och flyttade sedermera till Norge, Alten. Han hade inga bröst-arfvingar, men Heikki och Pekka efterlämnade många barn.

Kyrö är numera en stor, mycket valmående by, bebodd af finnar, medan Inaribefolkningen eljest förträdessvis utgöres af lappar. Enligt Sjögren (Anteckn. s. 172) grundades Hannula 1760, Kaukonen 1731, nuv. byn 1760, Kellontekema 1760, Kittilä 1784, Kyrö 1731 (namnet förekommer först 1758), Loukinen 1766, Pyhäjärvi 1784, Salmijärvi 1772, Syväjärvi 1766 och Tervaniemi 1772.

Slakttledning till förstående

Thomas Kyrö,			
g m Brita Stina Peltovuoma			
Mikko			
g m Kaisa Greta Kokko eller Salmela			
Samuel Thuomas	Agneta,	Brita Stina	Greta Kaisa
	g m Heikki Kyrö, son-	g m Pekka Juho	g m Petter Pekkula,
	son till Mikko Kyrö från	Många barn	broder till Juho
	Vasa-Kyrö, se slakttled-		
	ningen under Raattamaa		
Heikki	Pekka	Lasse	
i Kyrö.	i Koppelo	i Alten,	
	eller Kiviniemi.	Kafjord	

Angående Lasse och hans fader, se Castren: Nord. resor o. forskn. I. 31

E I L A

Den lappen *Juho* flyttade med sina renar till lappmarken till stranden af *Sammakkajärvi*, där han fick sig en gård. Da han var ytterst ifrig och arbetsam samt ofta funderade på, huruvida han skulle fortfara med nomadlivet eller blifva fastboende, kallade man hans ställe *Kustala* (kustaa eller kusta-kappas, disputeras). Sonen *Juho* började där rusta till hemman samt skördade fodergräs. Att *Juho* bytte sig till en hemmanslott i *Haukivaa*, såg man i 1880. Dennes son *Simo* anlade *Tammela*-garden.

F. Vuollis skatteupphörd

Den förste, som bodde i *Kellontekema* by, innehade *Vuolli*-garden (Olofs-gården) vid traskets södra strand. Han tyckte sig vara en utmärkt och framstående man samt fordrade skatt af alla, som flyttade dit i närheten. Denna skatt betalade man länge i Kittilä Kaukonen och många andra byar samt dessutom i Kurtakko inom Kolari socken.

En gång, då skatten ej till fullo galdats, beslöt sig *Vuolli* för att själf fara och kräva ut den. När han kom till *Vanhatalo* i Kaukonen, uppehöll sig där en veteran sedan krigstiden. *Vuolli* fick ett far i skatt, men tyckte, att detta var för obetydlig gård. Han band färet vid sitt skoband och gick därefter med djuret in i portet. Här började han vagnas öfver att han fått för litet betaldt, emär det ju gälde resterande skatt för flere år. Krigsmannen hörde en stund tyst på, men frågade sedan: »Hvad är det den där pratar för slag?» Man berättade då för honom, att *Vuolli* var fastboende i Kellontekemä by och därför fordrade skatt. Krigsmannen tog da ett stort vedträ och lämnade detta som skatt med orden: »Är det du, som här tar upp skatt lik en konung? Likväl är kungen den ende, som man är skyldig skatt!» *Vuolli* gick då hastigt sin väg, så hastigt, att skobandet gick af, och färet stannade kvar i portet.

[illegible](1) *Re: 1997*

En hvar det föll sig lagligt, men
jordade nagerlunda på samma
Mått. Inga gälsatser finnas: vid stränderna at
S. *Kajani*, på västra sidan om *Kapsa*
landet gamla granskogen), vid
Poronemi — där man
vid *Tepastajoki* och på västra stranden af
P. tta senare ställe verkstaldes jordfastning för ick
met till åka sen i tiden.

En bonde i *Kaukonen* forde en gång i bat sin döda hustru till begrafnings-plats och stakade hela dagen baten uppför älven. Han lade sig på kvällen att sofva bredvid liket och hörde i drommen sin *Maja* säga: 'Hvartor gör du dig besvär med att halla på och staka mitt lik så många mil till *Tepastoviken*? Sätt baten i land, där du ser några tranor och gräf där ned mig i jorden!' Da mannen dagen darpå kom nära intill nuvarande *Kittilä* kyrka, stög han i land omkring 1 1/2 mil i nordväst vid en hög strandas och gräfde där en graf. Hit forde man framdeles liken och kallade platsen *Kajen polu* (tranknät). När denna plats blef fyld, flyttade man begrafnings-stället till *Ho-Kittilä* samt bygde där bönhus och klockstapel. Äfven här blef det öfverfullt efter hand, och man valde då begräf-

ningsplats i *Yli-Kittilä*. Nu har man åter börjat begravna liken i *Ala-Kittilä*, ehuru man nog ännu afven begravor i *Yli-Kittilä*.

11 *När får en hund sitt ljust*

Det fanns en lapp, som öfver reste till kunga och hvarje, hvilket han också fick, men till sist ledsnade honom och sade: »Du får då aldrig nog». Lappen valde en hund sitt lystmäte? — Na, men nog får väl också hunden någon gång tillräckligt, anmärkte kungen; men lappen envisad med, att han icke visste af något sådant. Då lät kungen lappen hunden äta så mycket, att djuret icke kunde stiga upp från golvet. Se nu, sade kungen, att din hund ändå fick nog. Men lappen hade torrsk i barmen, tog upp sådan, började slita litet därifrån och åt smatt. Hunden spetsade då öronen och lyfte upp hufvudet och kastade lappen torrskibitar på golvet, och hunden började att tugga dem. Nu måste kungen gifva med sig, skrattade han och sade: »Ja, jag kan verkligen se, att en hund aldrig

1. *La saga om Piron*

Vid stranden af *Kuutasalmi* eller *Trosttorri* fästle fördom en lapp *Jako Patrio* på den ännu s. k. *Patriokentta*, där nu stora en buskar växa på hans kata-ställe.

I en by vid Torne älf var en lördags-kväll större delen af folket i badstun, då fientliga ryssar oförmodadt kommo till byn. En man kom ut från badstun och blef genast anfallen med spjut af en ryss, men mannen lyckades rofva till sig spjutet och döda ryssen. Sedan tog han skyndsamt sina kläder och skidstafven och skidade ut på akern, där han klädde sig och åsag hvad fienderna gjorde med bybefolkningen. Alla mördades och brandes. Da karlen såg detta, steg han på skidorna och lopte öfver näset till Päiviö, som under vintern uppehöll sig där.

En gång sedan på sommaren varseblef Päiviö, att ryssarne dragit baten från *Louhimenjoki* öfver näset fram till träsket, och sade: »Nu komma de ryska djäflarna! Detta ställe af sjön kallas ännu

han hade sig på flykten, eftersom ryssarna kom mot sadana, som tidigare undslupit dem. Han stannade ett stanna. Da ryssarne nu kom till honom, sade han: Ah, du är ju också en ryss! Han sade till honom: Men Paiviö sade ifrån, att du skulle bli på hans kenttä och anförda till honom, där han morderats! Da tillfångatogo de mannen och följde honom till sig. En del af fienderna drog till *Kapsajoki* till *Kittilä*. De andra togo fangen och förde honom till *Kittilä*. Paiviö följde dem i bat till *Paujo* (en öfverdragningsställe). Da tornekaren nu lagde bat till Paiviö: »Paiviö käre, min gud, sätt dina öfverdragningsställen!» Paiviö svarade: »Lyckosam resa!»

När han kom ända till *Sottajoki*, där de förde fangen till bäckens östra sida, alldeles intill stranden, såg han, att de hade satt honom till plaga honom till deds. Da han såg, att de var mycket vacker räff, som visade sig alldeles tannade ända intill ryssarne. De sökte då att taga fast honom. En af dem, som hette *Ruotsikka*, stannade kvar för att bevara fangen. När alla förföljde räffen, kom da en renkalf fram till elden, tog fangen på ryggen och försvann strax med honom in i djupa skogen. Samtidigt försvann också räffen. Både räffen och renkalfen voro nämligen Paiviö, som ändrat gestalt. När ryssarne nu kommo till baka till lagerplatsen och sago, att fangen flytt, sade de: »Ack, du *Ruotsikka*, som släppte karlen!» Denne förklarade emellertid, huru allt tillgått, men de uppretade kamraterna beslöto att döda honom och smalte tenn och hällde i halsen på honom, hvar efter de sankte liket i ett kalldrag. Den udde, där detta skedde, kallas ännu *Ruostenenä* och *Ruostekangas* till minne af den morderade. Gamla personer berättade sig hafva funnit människoben, da de en gång grafde där.

K. Haikara-stenen.

Fran *Rovaniemi* kom till Paiviös hem en man vid namn *Haikara*, som var ute på en resa som krämare. Han fann blott hus-

modern hemma i portet och började köpa torrsk af henne, men da kommo de i gräl, ty *Haikara* påstod, att fisken ej var ordentligt torkad, hvilket däremot Paiviös hustru sade den vara. »Na, låt den vara torr då!» sade *Haikara*, som också tyckte sig vara en smula förstasigpaare. »För resten duger fisken at dig äfven som fuktig och vat!» yttrade Paiviös hustru. (*Haikara* är ett öknamn och betyder i lappmarken glupsk hund.)

Nu for *Haikara* med sin bat utför älfven till *Kelasuando*, omkring två mil nedom *Kittilä* nuvarande kyrkplats. På detta ställe finnes midt i strömdraget en mycket stor sten, som tydligt synes vid lagt vattenstand. På denna sten fastnade baten och stälpte *Haikara* själf följde med strömmen ända till *Molkojoki* mynning vid pass 7—8 mil. Den sten, som kom *Haikaras* bat att valta, kallas ännu *Haikarastenen*, *Haikarankari*.

Fran *Rovaniemi* hade emellertid folk gifvit sig ut att söka efter *Haikara*, som drojt borta längre än han sagt sig kunna göra. Da man kom till mynningen af *Molkojoki*, träffades liket af *Haikara*, som drogs upp i land. Men nu blef *Haikara* ater levande och berättade sin affär med Paiviös hustru, och att hon sagt, att fisken garna kunde vara fuktig och vat. Därtör hade nu fisken blifvit genomblot, och själf hade han drunknat, ehuru han lyckats bevara andedräkten invid en gaddas galar.

L. Sägten vid Trastjärven.

På *Saitanemi*, som nu för tiden kallas *Kontenemi*, fans en stensajt, som folket helighöll och tillbad. De yngre började emellertid redan da anse det hela som vidskepelse. Bonderna i *Pietula* och *Salmi*, *Salmikarlens* son samt en fullväxt person vid namn *Juho* från *Hannula*-gården begafvo sig från *Kittilä* för att fiska i *Kuorajarvi* eller *Trastjärven*, vid hvars strand den s. k. *Vanhakenttä* lag. Där ansågs det ytterst farligt att nämna något om levande krak: hvarken om kons eller farets eller ens om kattens tänder fick man tala. Haller icke fick man svärja.

Da nu detta sällskap befunn sig på kenttan, började *Salmi*-pojken berätta, huru deras hund och katt brukade vasnas hemma

och springa efter hvar andra, och huru katten klattrar upp på hus-taken. När gubbarne fingo höra detta, blefvo de ntom sig af vrede, enär pojken ju nu genom sadant obetänksamt tal fordärfvat all deras fiskelycka, och pojken får grep ett ris för att därmed aga den vanartige. Pojken sprang bakom Juho Hannula för att gomma sig. Salmigubben försökte då att lå fram sonen, men Juho grep bada parterna och höll dem fast och slog dem mot hvar andra flere ganger samt ropade för hvarje gång: Katten, hunden, grisen, fan! De bada gamlingarne voro förstas alldeles forgrymmade, då hela deras fiskefärd gatt om intet, samt lade sig på mullen och askan i katan.

Men Salmipojken och Juho Hannula foro nu på sjön och kastade ut naten. Då de skulle vitja, fingo de en stor hop fisk. De förde fangsten till lägerplatsen, bangde fisken att torka och saltade äfven en del, men gubbarne sago ej det minsta ditat, utan lägo kvar i smutsen. På nytt gingo pojkarne för att vitja näten och fingo ater mycket fisk. Nu väckte de upp gubbarne och bado dem begitva sig på arbete. De sade: 'Har ej endast få vi ungdomar fisk och forä den i land, utan vi få ensamma rensa den och göra den i ordning, och ni, gamla gubbar, gitta ej ens hjälpa oss harmed! Gubbarne stego då upp, och då de sågo den stora fiskhögen, började afven de att rensa.

Nu sade Hannula- och Salmipojkarne, att de skulle gå och göra ofog genom att störta den där gamla säjten ned i träsket. Skratande sade de, att guden nu skulle få blöta sina byxor i gvtjan. Om en liten stund fingo de emellertid efter utförandet häraf se, att säjten a nyo stod på sitt gamla ställe. Hvem kan nu veta, om den tagit sig upp af egen kraft eller om de gamle gatt och lyft upp den på den forä platsen. Eftersom säjten fått sina byxor mycket smutsiga i sörjan, besloto de öfvermodiga pojkarne att lata honom få skolja dem i en fors, hvarför de rullade stenen i båten och började ro honom öfver träsket. Då de kommit ett stycke ut, började emellertid båten att sjunka på grund af stengudens tyngd. Då togo pojkarne och kastade säjten i sjön, där den ännu finnes.

I M
rjordiskas, saivv
inder fisket, m
thrad

M

I trakten af *Sompio* sjö fans en gard, på hvilken ryssarne spierade för att öfverfalla den samma. Fienderna lägo dolda i skogen där utanför, i åtsikt att angripa nattetid. En gumma, som i ett arende gick ut ur stugan, rakade emellertid att bakom en stol bod få fatt på ett ryss-hufvud. Några ryssar rusade då upp, grepo tag i gumman och nodgade henne att heligt och dyrt svara, det hon för ingen skulle yppa, hvad hon sett, ty eljest skulle hon bli blifva mördad. Gumman kom åter in och ville ju för inget säga, hvad som förefallit, men hon tog emellertid ur fiskgrytan ett g hufvud, som hon först lade på sin mage och därpå kastade i mat-traget med uppspärrade käkar. Detta var för alla ett tecken på, att gumman hade ett sorgebudskap, som hon ej ville framföra. Nu försedde sig alla de innevarande med vapen och släckte elden, liksom de skulle gått till hvila. Ryssarne kommo snart inkrypande, men i samma nu rakades de af folkets vapen och blefvo alla dödade. Tva lappar hade de likväl hunnit sticka i hial.

Uppåt *Jesujoki* drog en gang en skara plundrare. Attidne *Lassin-Antti*, en trollkarl, sag att de kommo, steg upp på bärget och lät *Sotakoski* stiga alldeles ofantligt högt. Ryssarne lämnade då batfarden, gingo till fots och drogo batarna — men då steg nästa fors, *Rovakoski*, och blef lika hög och vild också den. Då sade ryssarne: 'Se att också den där satan forsar så där! Man kan ju inte komma uppför den håller! Forsens namn är nu ändrad till *Suutajakoski*. Ryssarne måste forargade vanda om. Men i skogen satt trollkarlen och spejade och följde fiendernas alla förbehåvanden.

Mellan *Sahuvaara* och *Jesjö* bodde också en trollkarl, som äfven han i forvag varnade ryssarnes anryckande. Han sände bort allt gård-folket och lade sig själf inne i kätan med armborstet mot kinden. Nu öppnade fienderna kätadörren och sade: 'Ah, se här

Staxas trollkarlen den närmaste, och i samma stund de andra. Sedan slapade han dem ned i förstenad, och de blef fulla med fiendeansikten och därför blef kallad *Vannakosta* (ansiktstösen).

Uppför *Uolajoki* drogo ryssar ända till *Olkajoki*, började följa dennas stränder uppåt och tänkte öfvernatta där vid en lägereld. De fingo då hura, huru bafrarna höllo på att arbeta med att gnaga af träd, och huru det ibland danade till, då träden föllo. »Nå, men hvad kan det där vara?» undrade de. Och de gissade, att det smalde brakade i myren — ty de förstodo ej bättre. Här af fick älfven namnet *Naskamajoki* (slammerbäcken).

På *Pyhänturi* (heligtjället) bodde fordom en trollkunnig lapp, till hvilken ryssarne en gång kommo för att begära honom till lots. Detta lofvade han. Innan man begaf sig af, sporde en man vid namn *Juh* trollkarlen, hvad en hans dröm kunde betyda. Han hade sett en mängd folk utan hufvuden. Huru gaf emellertid trollkarlen intet bestämdt svar. Så foro de i väg. Trollkarlen blef ett stycke och visade blott, åt hvilket håll de borde ränna. Då kom en tat dimma, och nu maste trollkarlen gå först. Men i mån, som han passerade fienderna, högg han hufvudet af den ene efter den andre, och detta så kraftigt och säkert, att ingen öns hann att det minsta jamra sig. De karlar, som gingo främst, blefvo emellertid kvar i lifvet. Då de kommo nära *Pyhäkuru* (helighålan), stälde trollkarlen sig på afsatsen och tog en eldbrand för att därmed visa de resande vägen, men då han kom till själfva kanten, kastade han branden. Då körde alla ryssarne hufvudstupa ned i afgrunden.

Följande dag gick trollkarlen att se närmare efter, och då lägo alla fienderna med krossade hufvuden döda på en stor tufva.

Denna sista, i Lappland och till Norrland i en mängd varianter berättade och olika lokaliserade sagan återgifves någorlunda enhanda af LÄSTADIER [Journal, II, sid. 483-484], ehuru platsen där förlagges till Kölen mellan Sverige och Norge; af LUND (Reise, s. 60), som talar om fjällbranten vid Grönsvärdet nära Kjelvig på Magerö; af NICOLAISEN (Sagn og Eventyr, II, s. 71), som förlagges platsen till »Kvannfluet» vid Solvig på Lestefjeldet (skulle galt svenska krigare på 1650-talet; jfr Friis' Lapp eventyr, s. 119). Från Karjeltjälko vid Penraure berättar SVENONIUS en liknande sagan (Se Turistfärs årsskr. 1894, s. 4). Paivios tredje son, Juhani, berättas af Castrén (Nord. raser o. forskn. I, s. 19-20) på samma sätt bragt om lifvet en flock

tallet, som i lapparne från

II. Hvarjehanda från nordligaste Sverige.

En gång fick en inhysing i *Pajala* svar tandvark. Han rodd då öfver Tornealfven till gamla begravningsplatsen på *Isak Svart's* hemmansskifte och tog en tand ur en af dödsfallarna. Men det skulle han icke gjort, ty senare på natten kom ett spöke utanför fönstret till backstugan, sträckte ut armarna och ropade: »Gif mig till baka mintand!» Inhysingen var tvungen att ro öfver med tanden igen. — Lyckligare gick det mig, som år 1889 utan olägenhet — ehuru det var mycket svårt att få folk till hjälp — genomgräfvade platsen och därifrån medtog kranier och jordfynd.

I *Jukkasjärvi* söker man ännu, har jag hört uppgifvas, förkomna kreatur på det sättet, att man anskaffar och bär kyrkogårdsmull i en pase kring halsen. Strax kommer då ett spöke utan hufvud och visar väg till djuret.

Vid gården *Kappeli* i *Jumunundo* var för en del år sedan en hemmansegare sysselsatt med gräfningsarbete, hvarvid han antrafade ett människoskelett ligga utsträckt i åkerjorden. Detta skelett hade han då lagt litet åt sidan. På natten kom emellertid skelettet utanför karlens fönster och ropade: »Hvarför kunde jag inte få ligga i fred, där jag hvilat i 200 år?» På morgonen gick då karlen och gräfvade ned skelettet djupt i åkermullen.

I A. den s. k. arn eller landtkaringen, som
 i gsract eller huldran på andra håll. Hon är
 vallar kor, är mycket vacker och farlig att raka
 inom nämnda socken har jag hört berättas, att
 fordomdags satte en flaska med kvicksilfver
 för att inte arn skulle bli sint
 Upps. I. 1894.

Kronofogden AUNGER meddelar, att på Ukkonsaari i Inari
 räsk finnas ryktbara offergrottor med talrika lämningar af renhorn
 d. Lapparne offrade därstädes för att af Ukko Ylijumala vinna
 god jakt- och fiskelycka.

H. P. G. Omkring 1 1/2 mil från norra äm-
 i Jukkasjärvi lappmarkstrakter finnes vid pass
 trask-stranden, nära Kuolka-jokk, ett större klippblock,
 apparne fordom hemburo den i stenen askädliggjorda
 omens sina offer. Skatter berättas därstädes blifvit nedgrädda
 och antruffade: kopparkis (skrin) med silfverpjäser och dalermynt.
 Renhorn finnas där i mängd, och turister lära gjort gräfningsar där-
 stades. Då det bar af till offerstället, fingo kvinnorna såsom van-
 ligt vid dylika platser icke följa bäckens lopp, utan måste göra en
 betydande krokväg åt nordväst och kringga fjällen. Karlarna fingo
 däremot visserligen följa backen, men sedan icke ga rakt öfver fjäl-
 len, som voro heliga. Mat åt guden — stora, praktiga sarvar (ren-
 tjurar) — förvarades bredvid inom en timring, af hvilken nu blott
 stenfoten och ett timmerhvarf synas, medan återstoden ruttnat bort.

Befintligheten af timringar vid dylika platser, jfr noten under 4. (se Meddelan-
 den från Nordiska museet 1902, sid 199) kan altså mycket väl hafva sitt upphof i
 förvaringshyggnader eller ordentliga timmerkåtor vid mera beryktade offerställen. Ett
 stöd härför är också det förhållandet, att missionären Zelberg säger 1747 »upphrant
 lapparne gamla helgedom vid Saivo» s. om Gellivare (se ENOSTRÖM, *Resa II*, s
 115). Stjertarna äro vanligen af finkornig grönsten med kvartsrika, utstående ränder

12. I skogskåtor och pörten.

berättelser af
 Gellivare
 om Hetta
 berättelserna
 manalaset och
 an i förlogående

I A.
 den i *Mutarengi* (*Ojreiformi*) stal torsk från en las-skja. Den lapp
 som egde fasset, satte da *manalaset* på honom för att hamnas, men
 karlen hade »för stark blod», så att trolldomen icke »bet» på honom.
 I stället drabbade den värdinnan (hans hustru), som berättade att
 hon upphörligt sag vargar, grisar och vilddjur, svarta och gra-
 varelser, hufvudlösa människor, o. s. v. En natt förde henne en
 klok gubbe med häst och bjältra till kyrkan för att därstädes bota
 henne. När de kommo till kyrkan, »sprungo dörrarna upp af sig
 själfva. De körde rätt igenom kyrkan och därpå hem. Emellertid
 blef kvinnan icke bättre, trolldomen hade drabbat henne för hårdt.

I *Gamanders Mythol. Fenn.* omtalas icke *manalaset*.
 A. MAX upptar ordet i sitt lexikon och öfversätter det med
 Enligt samma källa var *Maanainen* »underjordens herre». I *Åvenska*
 man mycket allmänt talar om dessa *manalasia*, betyder begreppet
 folket, de afidne. L. L. LESTADEN omtalar i sina predik
 nalupplagan) på flere håll *manalaset* och *maahiaset* som hvilka
 atdelning har framdeles ordar och rör sig med nora inom folket.

I *Lahnajärvi* bodde fordom en trollkunnig gubbe vid namn
Hans. När han dog, såg man, att *manalaset* farit illa fram med
 honom. Han var krokig, liksom alldeles hopdragen. Han hade
 sökt gräfvä i »spiselmörjan» för att balla ifrån sig *manalaset*, som
 trivas där, men det hade icke lyckats honom.

En granne i byn hade en gång olofligen bärgat hans äng. Hans
 sade da, att man nog skulle få se, huru det komme att ga med ho-

han kunde icke med häst köra hem höet, så stannade han kvar som frigare. När han kom hem till gården...

Äfven Hans' son, *Johan Henrik Hansson* i *Paharora*, är beryktad vara trollkunnig och kunna bota i bastun. Till honom kom en gång år 1903 en lapp från *Killingi* med sin hustru, som var besatt af manalaiset. Johan Henrik sökte bota henne, men det gick icke.

I *Marlatta* finnes en gård *Potti*, där manalaiset gärna halla till. Ibland är det alldeles fullt af dem i gården, särskildt vid yrväder. En dräng i gården, som var »gammalpojke» (ungkarl), sag dem ofta. När han skulle gå i höboden eller stallet för att fodra hasten, funnos de i höet, hvarför han tillsade dem att icke trampa där. Han kunde då få dem att vika upp på bottnen och sätta sig på hyllorna i stallet och höboden. En granne, *Per Israelsson Tur-tola*, kunde ibland se gården alldeles full af dem och berättade därom bland annat vintern 1898.

Såsom det följande skall visa sig, torde min sagesman ha sammanblandat greppen manalaiset och marlatta.

I en by på finska sidan hade bott ett mycket ogudaktigt par. När dessa båda dogo, vågade ingen köpa gården. När ungdomen gick till bastun och samlades på gardsplanen, hörde man dans och spel där inne. Ungdomen satt och hörde på. En gång ropade en dristig pojke: »Kom ut och visa dig!» Då kom där ut en behornad varelse, som skrämdde de unga på flykten. Emellertid var det ett bra hemman, och en karl tog mod till sig och köpte det. Själfr bygguingen flyttade han, och sedan fick han lugn.

I *Nils Petter Hanssons* gård i *Bränna* vistades för längesedan en gumma, som var hemma från *Rödupp*. Hon dog under ett besök i *Rödupp*, men samtidigt var hon hemma i *Bränna* och förde stort oväsen: kastade eld på spisen, bläste i askan om nätterna, slängde

omkull stolar och oroad till och med barnen i vaggan. En morgon hade hon dodat tolf får och fört i hop kropparna i en hög. När resande körde genom gården, steg hon gärna på medarna och akte med något stycke. Detta lefverne fortgick ganska länge. Man vidtalade trollkarlar för att få deras hjälp, men ingen lyckades få bukt med henne. Andtligen tillkallades prästen, och komminister *Sordell* kom dit med bitrade. Nu frammanade prästerna hennes gestalt och talade vid henne. De borrhade sedan med en syl hal i midten af fönsterposten och visade den vagen ut henne. Sedan hördes hon ej mera af.

I *Searbyn* i *Ojerkallaks* funnos för omkring 20 år sedan två pojkar, som reste in till *Bränna* för att supa brännvin. När de sedan körde hem på natten, stälpte släden utmed strand, och den ena af pojkarne drunknade i en vak. Han förde sedan ett fästligt oväsen hemma. Till en början höll han sig ute, men dref sitt spel inomhus, sedan man en gång bedt honom komma in. Lågo karlarne ute i timmerskogen, flyttade han med dem till kojans och gjorde där allt möjligt ofog: hällde ut mjölken från läglarna (hjärtformig träflaska, det finska *leili*), kastade bibeln i elden och ref sönder den i bitar, så att blad lago strödda kring hela kätan. Han slängde eld från spiselhärden och skingrade det hopsamlade vedförrådet som låg under britsarna. Man sökte stänga honom ute genom att inifrån hålla i en käpp, som man trädte genom ett i dörren borrhadt hål. Detta hjälpte emellertid icke. Först sedan man gjort käppan dan grofre inat, hjälpte det. Efter afslutadt arbete med skogshygget flyttade han med dem hem till byn. Endast genom prästerskaps hjälp fick man bort honom.

Här ifrågavarande term af skogskåta kallas på finska sidan af Torne älfdal *kaimulaisten kota* (ang. *kaimulainen* se noterna i slutet af denna uppsats) eller *alttari kota*, det senare på grund af den som ett altare uppmurade härden i kätans midt under det öppna rökfånget. På svenska sidan gransallven kallas byggnaden däremot *mettåkota* (skogskåta) eller vanligen *pleuna*, hvilket senare lär vara ett minne från rysk-turkiska krigets bekanta Plevna och skamsamt ange, att man i den för oväder skyddande timmerkojan har en fastning och en tilldykt.

[illegible]

1) Hver er sá ábyrgðingur á þessum ra hjóðar. Kastar
sá ábyrgðingur á þessum ra hjóðar. Kastar

gen mycket syslar med de underjor-
Halle att visa att äfven sinarne tro på
i deras förtroende. Gänander Mytha-
riet och skrifer. *Moahinen*. — a
itslag, exanthemata — — — Et slags
lmon uti Qvarken i Wasterbotn trodde
asta hött watn ut, at de ej må skällas
ogor. Han leide an 1760 och var en
i elfve-dansen, och bo vid stenar, trad
och trosklar, orade någon dem til förtör-
de borde först påhalsas wid inflyttningen
och brod, eller messing skrapud i mjölk.
Suedenborg sag dem wid Stockholms brand
slacka ut elden, som ock där stannade och
lick kastat sit watn utan farhåga af skada
En agta *Ceylonerna* sats efter Pythagoras i Ostindien, at man först
bor sopa med qvastar för sig, för an vatten kastas, at ej dessa elfvar må dö.

Förre nämndemannen *Johan Abraham Aro* i *Pallakka* by af *Hietaniemi* socken berättar i september 1904, att han en dag såsom

1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 2523. 2524. 2525. 2526. 2527. 2528. 2529. 2530. 2531. 2532. 2533. 2534. 2535. 2536. 2537. 2538. 2539. 2540. 2541. 2542. 2543. 2544. 2545. 2546. 2547. 2548. 2549. 2550. 2551. 2552. 2553. 2554. 2555. 2556. 2557. 2558. 2559. 2560. 2561. 2562. 2563. 2564. 2565. 2566. 2567. 2568. 2569. 2570. 2571. 2572.

[illegible]

Nämde *Lars Gunnare* i *Kukaspjärri* betann sig för omkring 35 år sedan jämte lappen *Jouni* från *Kompån* ute för att söka reda på sina renar. På en myr vid *Suaripjärri* i *Nedertorne* socken varade de då till sin glädje en mängd hvita och svarta renar i som mardräkt, men när de skyndade dit och kommo fram, fanns ej em ett spar af ren att se. Tydligt är, att dessa renar tillhört maahiaiset, menar *Gunnare* och suger sin pipsugga.

I *Pajala* tros, att bortkomna, men sedan tillrättaskaffade kreatur under sin långa frånvaro från hemmanet vistats hos och nytjats af maahiaiset.

Från förutid och nutid

De bada äldsta gardarna i *Lansjarr* i *Öfierkaliks* grundades af lappar, som blefvo bofasta. *Tjoppn* slog sig ner i *Öfre Lansjarr*. *Bottv* i *Yttre Lansjarr*. De bada grannarne lefde emellertid i osämja med hvar andra, och da de voro trollkarlar, sökte de att skada hvar

När för omkring tre år sedan lappmannen *Nils Nilsson Kaupik* i *Lansjær* besökte en skogs-kata vid *Kottán*, där han letade efter bortkomna renar, hande sig följande. Han hade just slagit sig ner och kokat kaffe, då in trädde en rese, som tog en planka från lafven, satte sig darpa, så att den gick sonder, och tillsade lappen,

att han icke skulle få ligga där. Därefter gick resen sin väg. Lappen satt kvar en stund och lät kaffet koka. In trädde då resen för andra gången och förnyade sin tillsägelse, men lappen satt fortfarande kvar. När resen kom tredje gången, blåste det om öronen på lappen, som nu blef rädd, slog ut kaffet och sprang. Ena skon hade han glömt i kojan och måste hela natten vanka i vilda skogen, enär han icke tordes gå till baka. På morgonen kom han efter $1\frac{1}{2}$ mils vandring fram till *Torrivaara*, där han berättade, hvad som händt honom.

Kaupik var *skütarelapp* (äfverkaliksmålets *säjtelslapp*, finskans *poropaimen*), d. v. s. hade om hand renar, som han skötte åt allmog och herremän.

En annan person från *Lansjärv*, *Johan Erik Johansson*, vistades för omkring två år sedan på skogsarbete i nyssnämnda trakter och låg en natt i den omtalade kojan. Sedan han lagt sig, kom en lapp in, satte sig på britsen och såg stint på Johan Erik. Lappen hade ena handen afbuggen och blodig. Johan Erik låg visserligen kvar öfver natten — lappen hade efter ett kort besök aflägsnat sig — men sade sig efteråt rakt icke våga ligga ännu en natt i denna koja.

Följande berättade en kväll i skogskojan *Hans Olof Johansson* från *Lansjärv*. Då jag för 15—16 år sedan var med i flottledsbyggnad, och vi skulle söka nattläger, kommo vi till en trakt, där det fanns ett gammalt *lapphäbbar* (lapskans *njalla*) och där intill en skogskoja. En lapp, som var med i sällskapet, sade, att där var ett dåligt ställe att bo. Vi andra skrattade åt honom och förstodo ej anledningen till hans motvilja för platsen. På natten hördes emellertid stort oväsen utanför kåtan: där höggs ved och bullrades. När vi andra kvällen kommo hem till kojan från arbetet med kistbyggnaden, hördes på natten sprängskott och allt möjligt slammer.

Samma afton efter slutadt dagsverke berättade *Lars Henrik Landin* från *Lansjärv* följande i vår varma skogskoja (*alttarikola* eller *pleuna*), medan röken från hården steg med gnistregn mot furukronorna.

En pojke, som var ute på fiske, medhade en dräktig tik, som valpade under fisket. Pojken kastade då valparna i sjön, men hörde samtidigt, att det liksom grät ur vattnet. Pojken trodde, att det var sjörået, som grät. Alla fiskar han fått blefvo under natten borttagna från honom. På morgonen kom bärgräet och tillsade honom att gå rätt fram och icke bry sig om, hvad han än kunde få se. Där höggs då ved, och träd ramlade om hvar andra — men pojken mindes förbudet, gick sin stig fram och kom lyckligt hem.

I *Korpilombolo* hände för 7—8 år sedan följande. Skomakaren *Manne Bergdahl* och hans hustru *Lea Palo* lefde olyckligt till sammans. Där rädde beständigt split och kif i hemmet. En dag kom Bergdahl från timmerskogen och ville ha en kopp kaffe att värma sig med. Hustrun svarade, att förr skulle hon ge Skam än mannen kaffe. På kvällen kom då en lång, ful, vildt skäggig man in och bad att få kaffe. Lea vågade ej neka, utan gaf honom kaffe. Han satt på bänken vid dörren och drack kaffet utan att säga ett ord. Det var Skam, som kommit till gården.

Denna händelse hjälpte emellertid ej att förbättra makarnas förhållande och bustruns elaka lynne, utan hon fortfor att vara lika svår. Nu äro de skilda åt.

Mina karlar, äfven en af kronojägarne, försäkrade med en mun, att det verkligen var »Skam» samt att ett påstående, att det skulle varit en förklädd byakari eller en *mustalainen* (zigenare), är fullkomligt osant.

Lapska ynglingarne *Junni Sunna* och *Anders Sunna* från *Suavinkä* $1\frac{1}{2}$ mil väster ut från *Korpilombolo* lågo vid ett tillfälle ute i en skogskåta. De hörde då först liksom barngråt från ett bärg i närheten, därpå liksom hvisslingar. Ibland hördes tjut och björnbrumningar. Pojkarne sade då: »Kom in, hvarför f-n står du där ute?» Då kom liksom en stor ren fram till kåtan och hördes skrapa med hornen mot dörren. Pojkarne blefvo emellertid rädda och vågade ej gå ut för att se efter, hvad det kunde vara.

För omkring 23 år sedan voro några personer från *Ohtanajärvi* by ute på kronoparken och åverkade timmer. När de på natten mot söndagen körde hemåt öfver träsket, varnade de en stor svart hund springa bredvid lasset. De voro fast öfvertygade om, att detta

ej kunde vara annat än hin, som skapat till sig, hvarför de i sin rädsla lassade af de öfvermått huggna stockarna och i galopp körde hemåt. Sedan förekommo icke på länge några åverkningar i Ohtanajärvi.

I *Mettäjärvi* enstaka hemman norr om *Scanstein* vid Torne älf bodde förr en trollkarl, som begagnade kyrkogårdsmull. Denna förvarades på trossbotten, men kom efter mannens död att sammanblandas med trossfyllningen. En familj *Malmström*, som sedan flyttade dit från *Öfver-Kaliks*, hörde särskildt på eftermiddagarna och kvällarna knäckningar, rullningar och oväsen där uppe. Väsnades barnen i pörtet, svarade det strax än hårdare där uppe. Detta oväsen räckte i omkring 20 års tid.

Tillägg till den i *Meddelanden från Nordiska museet 1902* införda afdelningen af denna uppsats.

Sid. 198, rad 6 nedifrån *stör*: vatkatu = jag har fått ondt *hit* (i st. f. här) o. s. v., hvilket bör *läsas*: vatkatu), äfvensom det finska kasusförhållandet i uttryck sådana som »jag har fått ondt *hita*» (i st. f. här), o. s. v.

Sid. 211, rad 16 uppför *stör* Molkansalmi, *läs* Molkansalmi. Till de å nämnda och följande sida meddelade noterna angående antagliga förloppet af bosättningen i dessa nordliga orter må här några ord fogas. Professor VILH. THOMSEN har tidigare framhållit, att finnarne omkring år 800 e. Kr. i stort sett fått sin nuvarande utbredning, hvaremot K. B. WIKLUND (*Ymer* 1904, sid. 185) betonar, att finsk befolkning »redan i urnordisk tid, långt före vikingatiden, sträckt sig åtminstone till Torneälvens mynning», att finnarne böra »redan före år 800 ha kommit ända till dessa nordliga trakter». Professor M. G. SCHYBERGSSON omtalar i sin *Finlands historia* (I: 4), att alpparne förflyttas af karelarne, och att »samma öde segare träffade tvenne folk af finskt, troligen karelskt, ursprung, hvilka under flere århundraden hade en öberoende tillvaro: *Kvenerna* och *Ljarnerna*». Dessa krigiskt anlagda *kvenar* eller *kväner* — hvilkas namn S. gissar vara en förvrängning af det finska *kainulaiset*, kajaner — bodde enligt Schybergsson »i nordliga delen af svenska Norrland». Wiklund påpekar (anf. st., sid. 186 och *Nordisk Tidskrift* 1895, sid. 378 o. följ.), att befolkningen i norra delen af Norrbottens kustland varit finsk redan i urgamal tid, och att särskildt Kaliks hvars rent finska namn Kainuu icke kan förstås såsom läncord (det leder tanken till kainulaiset, kajanerna), haft en gammal finsk kolonisation. Som en not till Schybergssons uppfattning angående kväner och kainulaiset eller kajaner har emellertid Wiklund i bref meddelat mig, att »det finska ordet *kainulainen* från början endast betyder »låglandsho» och knappast kan vara något stamnamn, lika litet som *lantalainen* eller den, som bor på *lanta*, ungefär liktydigt med »bondlandet».

HUGO SAMZELIUS.

